

HÍRMONDÓ

RENDSZERES KÖZÖS TANULÁS

Közös tanulás a Mincha/Maariv ima előtt (ld. a körzet honlapján és a heti körlevelekben) a zoom-on.

Vasárnap:	Szerdóczy Ervin: a hetiszakasz és a profétai textus
Hétfő:	Zeev Paskesz: hetiszakasz elemzés
Kedd:	Davidovics László: Vallási törvények, szokások, narratívák
Szerda:	Darvas István: A hetiszakasz és kommentárok világa
Csütörtök:	Róth László: zsidó kultúratörténet

TAVASZI – NYÁRI – ŐSZI ÜNNEPEINK
ÉS EMLÉKNAPJAINK
(2022 / 5782)

PÉSZACH – AZ EGYIPTOMBÓL VALÓ KIVONULÁS ÜNNEPE	2023. április 6-április 13. (első Széder április 5-én/ niszán 15-22)
LAG BAOMER / LÁG BAJMER	2023. május 9-én / Ijjár 18
SÁVUOT / SÖVUAJSZ – A TÓRAADÁS ÜNNEPE	2023. május 25-26-án / sziván 6-sziván 7
TISA BEÁV	2023. július-27-én / év 9
ROS HÁSÁNA / RAJS HÁSONO	2023. szeptember 16-17-én / tisri 1-2
JOM KIPPUR	2022. október 5-én / tisri 10
SZUKOT / SZUKAJSZ – SÁTOROS ÜNNEP	2023. szeptember 30- október 8-án / tisri 15 tisri 23/
SMINI ÁCERET / SMINI ÁCERESZ	2023. október 7-én / tisri 22
SZIMHÁT TORÁ / SZIHÁSZ TAJRO	2023. október 8-án / tisri 23

(a konkrét imaidőket megtalálja a körzet honlapján)

A zsinagóga vallási, kulturális, oktatási és szociális céljait támogató A 100 éves Hegedűs Gyula utcai Zsinagógáért Alapítvány számlaszáma: **11713005-20607867**
A BZSH Hegedűs Gyula utcai Zsinagóga számlaszáma: **11707024-20405287**

TARTALOMJEGYZÉK

Róth Emil: Széder	1
Miért csatlakozott Jitro, Mózes apósa Izrael népéhez?	3
Gettó megemlékezés	4
Megemlékezés a Páva utcában.	5
A MAZSIHISZ elnöke az AUSCHWITZ Bizottság tagja	7
Rejtekhely az Operában	8
A császárváros	10
December 4-én Bécsben voltunk	11
Hanuka	13
Fisch Henrik, Deutsch Róbert, Schweitzer József	13
Nem mindennapi történet után egy rendkívüli esemény	15
Klein Ervinre, zsinagógánk főkántorára emlékeztünk.	16
dr. Frischmann Edgár 100. születésnapját ünnepeltük.	17
Kettős ünnepség a Csákyban	18
Bar micvo Toldot szombatján	18
Névadás	18
Zsidó múzeum és levéltár	19
Tájékoztató a Mazsihisz Szeretőkörház új szolgáltatásairól.	21
A Hírmondó kérdez, Heisler András a MAZSIHISZ elnöke válaszol	22
A Hegedűs-Csáky Zsidóságért díj	23
Elkészült a Hegedűs Gyula utcai Zsinagóga elmúlt 110 évéről szóló tanulmánykötet.	23
Schweitzer József főrabbi, a kerület diszpolgára tiszteletére emléktáblát avattak zsinagógánk homlokzatán.	24
Budapest 150 éves.	25
Héchal Jehuda, azaz a Kagyló zsinagóga Tel Avivban	26

Ez a lapszám a MAZSÖK pénzügyi támogatásával készült.

Kiadja a Hegedűs Gyula utcai körzet • Felelős kiadó: Műncz László

Felölts szerkesztő: dr. Várnai György • Nyomdai munkálatok: Váreg Hungary Kft.

A nyomtatott kiadvány szent szövegeket tartalmaz, kérjük ne dobja ki.

Örömteli és kóser Pészachot kívánunk!

חג פסח שמח וכשר

Róth Emil: Széder

A SZÉDER KIALAKULÁSA

Mózes második könyve előírja, hogy minden év niszán hó 14-én családonként egy-egy bárányt kell levágni peszáchi áldozatnak (12. fejezet). A nyárson sült húst az este beálltával pászkával és keserű gyökérrel fogyasztották el. Ehhez az előíráshoz járult a Tóra másik parancsa, hogy a szülő köteles az egyiptomi kivonulásról mesélni. Ez volt a széder-est magva.

De a keret lassankint tágulni kezdett. Előbb csak, mint már Jesája könyvéből látjuk (3029.) zoltárokkal bővült a szöveg. Később az elbeszélésnek állandó formái alakultak ki, bizonyos bibliai mondatokhoz fűzték a mondanivalót. A Misna lezárása idejében, a polgári időszámítás szerint 190-ben, már nagyjában megvolt a mai széder törzse (Pöszáchim X.; itt olvassuk először a széder részletes leírását). A Haggádá azonban tovább nőtt. Új fejezetekkel gyarapodott minden irodalmi korszakban, az ámórak és gáonok korában. A végéhez csatolt énekektől eltekintve, a X. században találkozzunk először a mai Haggádával, mint egységes könyvvel.

A tulajdonképpeni régi Haggádá a Jistábbáchhal, illetőleg a rákövetkező, negyedik pohár borral fejeződik be. Azonban, mint majd látjuk, időről időre új énekek kerültek hozzá. Ezek részben más ünnepnapok imarendjéből, részben a zsidó népdal kincseiből származtak. Eleinte csak magánhasználatban terjedtek el, végül beleírták a Haggádába is. A befejező részek: az Echád mi jódéa és a Chád Gádja, 1500 körül kaptak helyet könyvünkben. A Haggádának nem volt mai értelemben vett szerzője; részeinek keletkezési idejét évszázadok választják el egymástól.

Ugyanez a helyzet a fejezetek keletkezésének helye tekintetében is: az Erec Jiszraélből eredő főrészen kívül hozzájárult Babilónia a Háláchmával, Franciaország a Chásznál sziddurral és Németország az Echád mi jódéával meg a Chád gádjával.

Van azonban a széder estnek egy előírása, amely mindnyájunkat a Haggádá szerzőtársává tesz. Ezt olvassuk: Ha pedig mind bölcsek, mind okosak, mind vének volnának is, ha tudnánk is a Tórát, akkor is kötelességünk volna mesél-

folytatás a 2. oldalon →

ni az egyiptomi kivonulásról; minél többet mesél valaki róla, annál dicséretesebb. Ebből az következik, hogy a Haggádának az is a feladata, hogy alkalmat adjon nekünk a beszélgetésre. Törvényeink elő is írják, hogy mindenki fűzze hozzá azt, amit tud.

Az ünnepi est hagyományosan kialakult szellemének megértéséhez tudnunk kell azonban azt is, hogy a résztvevőknek nemcsak személyüktől független, régmúlt dolgokról kell szólniok, hanem személyes élményeikről is. Mert nemcsak azt írták elő, hogy mesélni kell, hanem azt is, hogy „minden nemzedékben köteles az ember úgy tekinteni magát, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból”. Elmondjuk a magunk tapasztalatából, hol láttunk hasonló eseményeket, mit tudunk megállott zsidó próbákról, Micrájimról, szabadulásról.

Ez a gondolat hozta létre a legtöbb Haggádá – magyarázatot is. A Biblián kívül ez talán a legtöbbet magyarázott zsidó könyv. De eltekintve egy-kettőnek tudományosan kimért nyugalmától, a magyarázók nemcsak a szöveget akarták aprólékos búvárkodással megfejteni, hanem végrehajtották azt a nagy feladatot is, hogy átlépjék az időt, a teret, jelenükbe belevigyék a történelmet és minden szóban a maguk életére keressenek feleletet. Ha a zsidó ember már a Bibliánál is minden szóban jeleket keresett és önmagára vonatkoztatta, mennyivel inkább megtehetette ezt a Haggádával, amely ismételt meg is parancsolta azt. Aki olvasás közben nem keresi benne a maga életének értelmét és nem érzi, hogy ő is részese annak az örök drámának, amely a Micrájimoktól Kanaánig és a gálutoktól a megszabadulásokig terjed, az nem tett eleget köteletségének.

Gondolja meg minden családfő, minden széder-rendező, hogy papi szolgálatot kell végeznie ezen a furcsa estén, amelyen oly érdekesen keveredik az imádság, a beszélgetés, a jelképes étel, a jelképes cselekedet, a zoltár és a népdal. Mintha azt akarná mondani ez a különös rend, hogy a zsidóság el akarja tüntetni az éles határvonalat a szent és a profán, az otthon és a templom, a laikus és az avatott pap között. Mindenben ugyanaz a szellem legyen.

A gyermek szerepe ezen az estén külön említést érde-

mel. Már a Biblia és a Talmud is az ő tanításukat állítja az est középpontjába. A Haggádának az a fele, amely a vacsorát megelőzi, jórészt nem más, mint a gyermek tanítása, amit a hagyomány a családfő szájába ad.

Az egyik peszách-i templomi ima arról szól, hogy Izrael mindig énekelt: a tengeren, a pusztában, Debóra idejében. Énekelt Dávid király, Salamon király idején.

Énekeltek a Siralmak völgyében és az Áldások völgyében. Énekkel köszöntik majd a Messiás országát is.

Álljunk meg csodálattal és áhítattal a cháméc, a kovásztalan étel törvényének hatalma előtt és kérdezzük meg: elérte-e a célját? Igen! Előttünk az esztendőkre ezrei. Szerte a földön, tavasz idején, amikor megszabadulva a jégpáncéltól áradozni kezdenek a folyók és valami megmozdul az emberek lelkében, nekiállnak egy ősi törzs asszonyai, férfiai, és halálos komolysággal takarítani kezdenek. Eltávolítanak a lakásból minden kovászos, erjedt ételt, kenyeret, évközből használt edényt, hogy néhány napig dramatizálják Micrájimit. Ez nemcsak a kovászos tilalma, ebben sokkal több van: a megismételt Micrájim-drámában minden esztendőben felesküszünk Istenre és az emberre.

Rabbi Lévi Jicchák, a berdicsevi cáddik (megh. 1809-ben) egyszer erev peszáchkor kiment a piactérre. Megszólított egy orosz, akiről tudta, hogy csempészéssel foglalkozik:

– Van selymed?

– Igen, kitűnő külföldi áru, amennyit csak akarsz.

Majd egy zsidót szólított meg:

– Van nálad valami kovászos étel?

– Isten őrizz, hiszen én zsidó vagyok! Hasonló feleletet kapott egy másiktól is. Hazament a jámbor mester és így szólt Istenhez: Nézd Uram, milyen néped van Neked. Az orosz cár nagy Úr, van nagy serege, sok fegyvere, börtöne, a határokon örök állnak, és mégis nyíltan árulják a csempészárut. Te pedig egyszer megírtad a Tórában, hogy ne legyen nálunk kovászos étel és erev peszáchkor az előírt idő után többé semmi sincs a tiltott ételből a zsidó házakban. És mindez katonák nélkül, évezredek át.

(A szerző „Az örökös éjszakája” c. könyvéből.)

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Vezetőségválasztás

2023-február 19.-én tartotta a Hegedűs körzet a vezetőségválasztást.

A körzet megválasztott elöljárósága a következő 4 évre: Balog János, Fülöp István, Galambos András, dr. Hersch Tamás, dr. Héber Gábor, Müncz László, Pichler György,

Singer Andrásné, Szerb Gábor, dr. Várnai György.

BZSH-MAZSIHISZ közgyűlési küldöttek Davidovics László, Fülöp István, dr. Héber Gábor, dr. Hersch Tamás, dr. Héber Gábor, Koltai Tibor, Müncz László, Róth László, Szerb Gábor, dr. Várnai György

BIBLIA MAGYARÁZAT

Miért csatlakozott Jitro, Mózes apósa Izrael népéhez?

Peszáh és Sávuo között negyvenkilenc nap telik el, ez az időszak állt rendelkezésére őseinknek az egyiptomi kivonulást követően, hogy lelkiileg és szellemileg felkészüljenek a Kinyilatkoztatásra. Ennek kapcsán érdemes megemlékezni arról az emberről, aki látszólag mellékszereplője a Tórának, mégis róla van elnevezve a Tízparancsolatot tartalmazó hetiszakasz. Hősünk neve Jitro, aki Mózes apósa volt. Az élete első szakaszában midjanita főpapként működő férfit a Biblia hét (!) néven említi: Reuel, Jeter, Jitro, Hováv, Héver, Kéni, Putiél. A Talmud (Szota 11a) szerint: „hármán voltak Fáraó tanácsadó csapatában (akiket a zsidókkal való bánásmódról kérdezett): Bileám, Jób és Jitro. Bileám, aki azt a tanácsot adta, hogy végezzen a születendő fiúkkal, halállal lakolt, Jób, aki csendben maradt, csapásokkal lett sújtva, Jitro, aki tiltakozása jeléül elmenekült, érdemes lett, hogy utódai a Szanhedrin tagjai legyenek.”

Smot könyvében (18:5) olvashatunk arról, hogy Jitro csatlakozott a zsidó néphez: „Eljött Jitro, Mózes apósa, és fiai meg felesége Mózeshez a pusztába.” A vers kapcsán felmerülő kérdések egyike azt firtatja, hogy miért az „eljött” (וַיָּבֹא), és nem az „elment” (וַיֵּלֶךְ) kifejezést használja a Tóra? A belzi rebbe rámutat, hogy Jákob esetében az utóbbi igét olvastuk, amikor dühöngő bátyja, Ézsau elől menekült Háránba (1Mózes 28:10), és nem véletlenül, mert a „ment” szó lassú, valódi akaratot nélkülöző tevékenységre utal. Ezzel szemben Jitro nem egyszerűen meglátogatni szándékozta vejét, Mózeset, hanem eleve az az erős meggyőződéssel a szívében indult útnak, hogy csatlakozzon Izrael táborához és velük együtt szolgálja a továbbiakban az Örökkévalót. Jákob nem tudta mi vár rá az útja végén, és elsődlegesen az eltávolodás vágya vezette lépteit, viszont Jitro Istenhez és népéhez csatlakozott, vagyis az útjának valódi és kristálytisza célja volt, ami általában áldásos és ösztönző hatással van mindenkinek a mozgására, szellemi és fizikai értelemben egyaránt. Mestereink megkérdezik azt is, hogy ezt megelőzően miért voltak távol Mózesről fiai és felesége? A Hida (Háim Jozsef Dávid Ázuláj) szerint: „Mózes mielőtt elindult volna Egyiptomba, hogy megmentse népét, get-et (válólelevelet) adott feleségének, Jitro lányának, Cippóranak. Már csak egy kérdést kell tisztázni, vajon miért váltak el? Azért, mert az Egyiptomba családotól visszatérő Mózesnek Áron azt

tanácsolta (Mehilta d'Rabbi Jismael 18:2), hogy ne szaporítsa az elnyomottak számát, hogy a feleségét és fiait is magával hozza, és ekkor *Mose rábénu* hazaküldte őket Midjánba. Tekintettel arra, hogy küldetése sikerében nem volt biztos, ezért Cippóranak – a későbbi bonyodalmak elkerülése végett – válólelevelet, szabadságot adott. Az Örökkévaló végül minden elrendezett, őseink kiszabadultak, a család pedig újra összeállt.

Ezt megelőzően „meghallotta¹ Jitro, Midján papja, Mózes apósa mindazt, amit Isten tett Mózesrel és népével Izraellel, hogy kivette az Örökkévaló Izraelt Egyiptomból” (18:1). Pontosan mit hallott (értett) meg Jitro, hogy útnak indult? Rási szerint a Nádas-tengeren való csodás átkelést és az ámálék elleni győzelmet. Ehhez teszi hozzá az Or HáHáim: „mindkét esemény szükséges volt, hogy Jitro elinduljon Izrael táborába, mert, ha csak a Nádas-tengernél történekről értesül, akkor azt feltételezhetette volna, hogy az nem más, mint Isten bosszúja a vonakodó Fáraó ellen, viszont az ámálék elleni csata világossá tette számára, hogy az Örökkévaló a zsidó népért cselekszik.

A tórai elbeszélések nem feltétlenül kronológiai sorrendet követnek, ezért elképzelhető, hogy Jitro csak a Kinyilatkoztatás után érkezett. A Tiferet Smuel (Rabbi Áron Smuel Kaidanover): a legmagasabb erkölcsi magaslatról is elképzelhető, hogy valaki rendkívül mélyre zuhan. Ennek nagyobb a valószínűsége, ha gyorsan „ugrott szintet” és túlságosan sokat egyszerre. Ez történt a zsidó néppel a tengeren való átkelés után. A morális mélyponton lévő tömeget Isten átvezette a hullámfalak között, a mélyből a csúcsra jutottak, de a zuhanás nem váratott sokat magára. Elégedetlenkedni kezdtek, és ijesztő gyorsasággal jutottak a történetek ismeretében teljesen képtelennek látszó kérdésig: „Isten velünk van, vagy sem?” A büntetés nem maradt el, az ámálék támadást indított a kivonulók ellen. Jitro ezek ismeretében látta, hogy a felhevült megtérés nemhogy eredményt nem hoz, hanem minden jószándék dacára mélyebbre taszítja az életén változtatni kívánót, mint ahonnan elindult, hiszen a kezdeti lelkesedés gyorsan megtörhet, a járandó út egyből járhatatlannak látszhat. Jitro ilyesmit érezhetett: „lelkemben még midjanita főpap, ugyanakkor Mózes apósa is vagyok, múltammal jó részt szakítottam, de félek, hogy úgy járok, mint a zsidók, akik megtapasztalták a Sás-tengernél Isten jelenlétét, de

¹ A sin, mem, ájin (שמע) gyökbetűs ige fordítható úgy is: megértette.

mire mentek vele? Ami áldásnak tűnt, teherré változott, nem éltek a Teremtő segítségével, hanem összeroskadtak alatta”. E gondolatokkal a fejében értesült a Kinyilatkoztatásról, és annak részleteit, a micvák és a fokozatosság világát megismerve döbönt rá, hogy mit kell tennie.

Jitró érdemei közül említünk meg kettőt! Bölcsseink szerint ő tanította meg Izrael népének a „*lifnim misurát hádin*” elvét. „Ismertesd meg velük az utat, melyen járjanak és a cselekedetet, melyet cselekedjenek” (18:20). A rabbik a „cselekedetet” szót a törvény betartására, a „melyet cselekedjenek” kifejezést pedig a fenti elvre vonatkoztatják. Ezt jelenti: sem az egyénnek felebarátjával szemben, sem a bíróságoknak nem kell (szabad?) minden esetben a törvényt teljes szigorral érvényesíteni, hanem a lehető leghumánusabb módon kell az ítéletet meghozni. A Talmud (Bává Mecia 30b) szerint Jeruzsálem azért pusztult el, mert a Tóra törvényei szerint ítéleztek a bírák és nem a *lifnim misurát hádin* elvét követve.

A másik neki tulajdonított érdem, hogy (újra) megtanította népünk tagjainak, hogy áldást kell mondani Istenre olyan helyzetekben is, amikor egy már megtörtént ese-

mény kapcsán említjük Őt: „És mondta Jitró: áldott az Örökkévaló, aki megmentett titeket...” (18:10). Az egyiptomi fogság közel hozta őseinkhez a bálványokat és eltávolította az Örökkévalót. A csapások és a tengeren való átkelés ezt a folyamatot megállította, egyben visszaterelte Izrael gyermekeit az ősatyák által megkezdett útra. Itt kapott fontos szerepet Jitró, aki „kiugrott” midjanita papként átélte a bálványoktól történő elválás nehézségét és az Istenhez való közeledés bonyodalmát is, minden embernél pontosabban tudta, hogy nem egyszerű a változás. Az Örökkévalóval való kapcsolatunk meghatározó eleme, hogy ne csak felismerjük az Isteni Jelenlétet, ha valami kiemelkedő esemény (szem)tanúi leszünk, hanem tanuljuk meg e nagy pillanatok időbeli kiterjesztését. Ez a szándék valósul meg a gyakorlatban minden alkalommal, amikor áldást mondunk (bráhá, bróhe) Isten nevének említésével. Az elmondott szavak eltávolítanak a bálványoktól és közelebb hozzák a Sehinát, vagyis a tapasztalaton túli világot.

Darvas István

HOLOKAUSZT

Gettó megemlékezés

A Budapesti Zsidó Hitközség 2023. január 18-án a budapesti gettó felszabadításának 78. évfordulója alkalmából megemlékezést tartott a Dohány utcai zsinagógában. Ennek keretében az emlékező zsolttárokát Rudas Dániel kántor recitálta. Emlékező beszédet tartott a BZSH elnöke, Mester Tamás, és dr. Frölich Róbert országos főrabbi. Az megemlékezés után a résztvevők megkoszorúzták a szovjet felszabadítóknak a zsinagóga kertje kerítésén elhelyezett emléktábláját. A korábbi évek gyakorlatához képest az volt a rendkívüli, hogy valójában Mester Tamás elnök csupán egy rövid bevezetőt mondott, s felkért a visszaemlékezésre két holokauszt túlélőt, Sólyom Olgát és Sommer Katalint. Közülük Sólyom Olga beszédét itt közöljük.

Kedves Mindenki,

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy ezen a napon én is szólhatok néhány szót holokauszt túlélőként, de nem csak Holokauszt túlélőkhöz. A legnagyobb dolog, hogy egyáltalán életben vagyunk, hogy túlélünk annyi borzalmat, fájdalmat, veszteséget.

Hol és hogy kezdődött? 1938. első zsidótörvény, amit aztán követett a második, harmadik, a második világháború kitörése, német megszállás, sárga csillag, csillagos ház, gettó.

A gettó, a budapestiek számára, már a végső leszámolás utolsó állomásaként jött létre. Ide, már meggyötörve, megalázottan, sok szenvedést átélve kerültek leginkább öregek, gyerekek és nők. A nők férjük, a gyerekek apa nélkül, hiszen a férfiak színe javát már jóval korábban embertelen körülmények közé vetették, gyilkolták meg.

Az én történetem sokunk története. Apáinkat, akik a legszebb férfikorban voltak mind munkaszolgálatra vitték,

jóformán alig tértek onnan vissza. Én a zsidó gimnáziumba jártam, az osztályban 22 voltunk. Osztályomban 2-3 olyan osztálytársam volt csak, akinek mindkét szülője életben maradt. Többeknek egyik szülője sem élte túl, a többségnek az édesapja pusztult el Mauthausenben, a különböző nyugat dunántúli táborokban, mint az én édesapám is Sopronbánfalván. 46 éves volt.

Már a csillagos házak időszakában persze mindenki megpróbált valami menekülő utat találni a túléléshez. Leggyakrabban a különféle Schutzpassok voltak a legreménykeltőbbek, mint a svéd, a spanyol, a svájci, bár biztosan voltak még mások is. Az én anyukám és édesapám húga valahogy svájci menlevelet szerzett, hogy hogyan, fogalmam nincs, mert amikor már anyámat faggattam a háború alatti eseményekről, azt mondta, nem emlékszik semmire. Ez persze nem az igazság volt, nem a memóriája volt rossz, hanem egész egyszerűen nem volt hajlandó

felidézni a múlt egyetlen eseményét sem. Nem ő volt az egyetlen.

Ennek révén bekerültünk a Columbusz utcai nemzetközi védett táborba. Azt hittük itt biztonságban vagyunk, igaz embertelen körülmények között. Un. priccseken, priccsek alatt, földön aludtunk, iszonyú zsúfoltságra emlékszem, meleg víz egyáltalán. Akik éltek akkor, emlékezhetnek, hogy az 1944-45 tele iszonyú hideg volt. Beoltottak bennünket tífusz ellen, amitől legtöbbször magas lázat kaptunk. Arra már nem emlékszem, volt-e valamilyen gyógyszer. Arra viszont igen, hogy anyám minden nap kivitt a szabad ég alatt lévő vízcsaphoz és lemosdatott, nehogy megtevesedjek.

Aztán egy napon betörték a nyilasok, a fiatal nőket egyik oldalra, a többieket a másikra állították. Én rohantam anyám után, de egy nyilas megfogta a grabancomat és átlökött a másik oldalra. A nagynéném, aki idősebb is volt, meg a másfél évvel idősebb unokatestvérem ott voltak ugyan, de abban a tömegben alig találtam rájuk. Szóval a nőket elvitték, majd bennünket gyalog, végig a Thököly úton a gettóba vittek. A Klauzál tér 9. számú házba, a harmadik emelet egyik utcai lakásába kerültünk. Én borzasztó lelki állapotban voltam, azt hajtogattam szegény nagynénémnek, hogy nem akarok élni, mert nekem se anyám, se apám nincs és folyton az ablakok közelébe voltam, mert arra vártam, hogy egyedül maradjak és akkor kiugrom. Szegény nagynéném nagyon féltett, ezért valahogy kapcsolatot talált egy idősebb unokanővéremhez, remélve, hogy tud segíteni. Ő valamelyik illegális zsidó-

mentő csoportban tevékenykedett a Vöröskereszt égisze alatt, és az volt a feladata, hogy élelmet szállítson azokba a nyilasházakba, ahová a fiatal nőket gyűjtötték be. Nem részletezem, sikerült a címünket neki eljuttatni, és ő addig járta sorba ezeket a nyilasházakat, míg rátalált anyámra. Mikor meglátta, ráordított, hogy fogjon meg valamit, közben kezébe nyomta a cetlit a címünkkel, és lehetővé tette, hogy feltűnés nélkül meglógjon.

Én ezt megelőzően három nappal azt álmodtam, hogy anyám jön föl a lépcsőn. Ettől kezdve én majd' egész nap ott álltam és vártam. És a harmadik napon beteljesedett az álmom, megjött anyám.

Aztán persze még sok minden szörnyűség történt velünk is, mint mindenkiel, a bombázások, a nyilasok ordítózásai, fenyegetések. És nem beszélve az éhezésről, ami még szörnyűbbé tette az egész helyzetet.

Végül úgy érzem, muszáj beszélnem a felszabadulásunkról. Ma nem illik erről beszélni. De bármi hasonló szörnyűség zajlik is ma a szomszédunkban, engem, mindnyájunkat, akik itt vagyunk, akkor is az oroszok szabadítottak fel, az akkori emberek, akiknek igenis hálás vagyok, hogy életben maradtam, gyerekeim, unokáim vannak, megöregedhettem.

Még egy utolsó mondat a Holocauszt túlélőknek. Amíg még lehetőségetek van rá és még nem tettétek meg, meséljétek el leszármazottaitoknak, és bárki ma élő embernek, amit átéltek. Mi még hitelesek vagyunk és ezt helyettünk már soha, senki nem teheti meg.

HOLOKAUSZT

Megemlékezés a Páva utcában

A Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgűjtemény Közalapítvány szervezésében 2023. január 27-én, az auschwitzi haláltábor felszabadulásának napján, az ENSZ által 1945-ben emléknappá nyilvánított napon emlékeztek meg a 6 millió meggyilkolt hittestvérünkről.

Köszöntőt mondott a Közalapítvány Kuratóriumának elnöke, dr. Grósz Andor professzor, emlékbeszédet tartott Izrael Állam budapesti nagykövete, Yacov Hadas-Handelsman, valamint a Kulturális és Innovációs Minisztérium miniszterhelyettese, Vitályos Eszter.

A megemlékezés végén a résztvevők az egykori zsinagóga kertjében felállított emlékfal előtt kavicsokat és mécseseket helyeztek el az áldozatok emlékére. A Él molé rahamim-ot Raab Gábor kántor recitálta és Darvas István főrabbi mondta el a kaddis imát.

Az alábbiakban Önök elolvashatják Prof. dr. Grósz Andor beszédét, amelyben megtalálható a Dokumentációs Központ ez évi programja is. Az elnök úr ebben megemléltette az Alapítványunkkal együttműködésben létrehozandó Hegedüs-Csáky tanulmánykötetet is.

2005 óta, amikor az ENSZ Közgyűlése a Holocauszt Áldozatainak Nemzetközi Emléknappjává nyilvánította január 27-ét, Auschwitz felszabadításának dátumát, minden évben összejövünk, hogy lerójuk kegyeletünket a sokmilliónyi ártatlan áldozat emléke előtt, akiket az örült téboly

múlt századi harmincas-negyvenes esztendeiben meggyaláztak, megkínóztak, megszegényítettek, és akik közül a többséget brutálisan meggyilkolták.

Régi közhely, hogy az idő múlása perspektívába helyezi a történelmi eseményeket, hogy az idő múlása begyógyítja

a sebeket. Régi közhely, és mint annyi másik, ez sem teljesen igaz. Nincs az az időtávlat, amely felfoghatóvá teszi a vészkorszak szörnyűségeinek mértékét, a kíméletlen erőszakot, az áldozatok szenvedését, kiszolgáltatottságát.

Felfoghatatlan az a kegyetlen megszállottság, amelynek legfőbb célja egy nép mindenáron történő teljes kiirtása volt. Olyan megszállottság, amely még a Harmadik Birodalom bukását megelőző utolsó napokban is, 1945 áprilisában álorkos kísérletekkel gyilkolt zsidó gyerekeket, éheztetett halálra Mózes vallású férfiakat és nőket az egyre fogyatkozó számban még náci kézen lévő táborokban, Bergen-Belsentől Dachau át Mauthausenig.

Felfoghatatlan a szenvedés, a kínoknak az a sora, amelyet a zsidóságnak – benne 600.000 magyar honfitársunknak – kellett megélnie a gettókba való kényszerítésük, bevagonírozásuk, majd deportálásuk során, hogy Auschwitzba és a többi koncentrációs táborba érkezve egy rövid szelekciót követve a nagy többségük órákon belül a gázkamrákban fejezze be életét, hasonlóan roma sors-társaikhoz. Mert a zsidók tragédiája mellett nem szabad megfeledkeznünk a cigány honfitársainkat ért szörnyűségekről sem.

Felfoghatatlan a munkaszolgálatosok szenvedése, aggodalma és vergődése, akik a fronton, a hátszágban, a bori rézbányában, vagy itthoni bányákban hajszolva és robotolva járultak hozzá hazájuk védelméhez, miközben ugyanez a haza kirabolta, megkínozta, megbecstelenítette és a halálba küldte családjukat.

Felfoghatatlan, de mégis, dokumentációs központként, emlékgyűjteményként és emlékhelyként meg kell kísérelnünk, hogy leírjuk az eseményeket, megértsük a történetek okait és következményeit, sőt ezen túlmenően, érthető módon be is kell mutatnunk mindezt a teljes társadalom számára. A Shoá eseményeinek ilyen formán történő megjelenítése, az emlékezés és az emlékeztetés intézetünk egyik legfontosabb feladata. Minden tevékenységünk, minden kutatásunk, kiadványunk, kiállításunk, könyvtári esténk, konferenciánk az emlékezést és emlékeztetést szolgálja. Hiszen, mint azt a magyar származású, máramarosszigeti születésű, Nobel békedíjas Elie Wiesel mondta, elfelejteni a halottakat olyan, mint másodszor is megölni őket.

Engedjék meg, hogy kihasználjam az alkalmat és örömmel számoljak be Önöknek a Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény elmúlt évi kiemelkedő eredményeiről és arról az új lendületről, ami tevékenységünket a 2022-es esztendő folyamán jellemezte. A mindnyájunkat érintő mostoha körülmények ellenére, köszönhetően Alapítónk támogatásának és intézményünk új vezetésének sikerült bővítenünk kutatóink csapatát, ezzel nemcsak mennyiségi, de minőségi változást is biztosítva teljesítményünkben. Olyan merész projektekre vághattunk bele, mint a magyarországi ortodox zsidóság iratanyagának

feldolgozása, vagy a Fejér vármegyei zsidóság vészkorszakot megelőző történelmének kutatása, illetve a Csáky (ma Hegedűs Gyula) utcai templomkörzet utóbbi 100 évének tudományos igényű feltárása. Szakmai támogatást nyújthattunk egyes vidéki hitközségeknek helytörténeti kutatásaihoz, kiállításaihoz, beindítjuk hiánypótló szakmai periodikánkat. Rendszeresen jelentkeztünk új időszaki kiállítással, sok kisebb mellett holnapután nyílik kortárs művészeti időszaki tárlatunk, ősszel pedig a 20. század első felének győri zsidó polgári mindennapjaival foglalkozó időszaki kiállításunkat építjük fel, így kiegészítve látogatónk számára az állandó tárlat által nyújtotta élményt.

Nemzetközi tudományos konferenciák rendezésével elmélyítettük együttműködésünket rangos külföldi és a Budapesten működő külföldi intézetekkel, például az Osztrák Kulturális Fórummal vagy a Francia Intézettel. Ez utóbbi és a francia Yahad In Unum szervezet segítségével immár negyedik alkalommal szerveztünk regionális tanárképzést a golyók által végrehajtott holokauszt témakörében.

Magyarország és a Szerb Köztársaság kormányai közösen kötelezettséget vállaltak a hírhedt Bor-i kényszer-munkatábor helyén emlékműegyüttes felállítására. Az a mi feladatunk, hogy ennek megvalósításában aktív szereplők legyünk.

Emlékközpontként a múlttal foglalkozunk, de joggal aggasztanak bennünket a jelen történései is. A szomszédban dúló háború pusztításával, áldozataival és a polgári lakosság megpróbáltatásaival felidézi a nyolc évtizeddel ezelőtti időket. Most, amikor a vészkorszak mártírjaira emlékezünk, gondoljunk a ma szenvedőkre is. Természetes és érthető az aggodalmunk. Az áldozatokkal érzett szolidaritásunk mellett, a Shoá-val foglalkozó intézményként külön figyelemmel kísérjük az ukrainai holokauszt helyszínek és emlékművek megsemmisülését. E külön szempont alapján is csak üdvözölni tudunk minden, a mielőbbi béke érdekében tett lépést és törekvést.

A vészkorszak hatmillió zsidó és több tízezernyi roma áldozatára emlékezünk ma, valamint azokra akik túléltek ugyan a borzalmakat, azonban a tragédia és szeretteik elvesztése tönkretette, de mindenképpen meghatározta hátralevő életüket. Ennek ellenére kérem Önöket, bármennyire nehéz is, próbáljunk meg nem csupán áldozatként gondolni rájuk. Ne hagyjuk, hogy az elvakult nemzeti szocialista ideológia, a fajelmélet, és ezek megtestesítői, a náci vérengzők és csatlósai határozzák meg, kik voltak ők. Gondoljunk rájuk olyanokként, mint akik életükben valójában voltak. Felmenőink, rokonaink, családi barátaink szomszédaink, vagy egyszerűen honfitársaink. Szülők, nagyszülők, egymást szerető, segítő és néhanapján civakodó rokonok, életük minden örömeivel, gondjával-bajával. Szorgos polgárai az országnak, amelyet hazájuknak tekintettek, és amelynek a vezetője által biztosított oltalomban az utolsó pillanatig hittek, mindhiába. Bármerre járunk

a világban, vagy az országunkban látjuk kezeik nyomát, épületek homlokzatán, hidak ívén, könyvtárak polcain, látjuk annak a fejlődésnek a nyomait, amelyhez szorgos munkájukkal hozzájárultak.

Sokan gyakran megfélemeznek erről. Megfélemeznek, vagy pontosabban soha nem is voltak tudatában annak, mi mindent adott a zsidó közösség az emberiség kultúrájához, és egyben a magyar kultúrához.

Úgy érzem, ideje új hangsúlyokkal tenni teljesebbé a Holokauszt Emlékközpont tevékenységét. Nem könnyű bemutatni azt az űrt, amit a vézskorszak tragédiája hagyott maga után, de mindenképpen meg kell kísérelnünk láttatni az egyes zsidó közösségek vézskorszakot megelőző életét és tevékenységét. Remélem, e munkánk tekintetében is számíthatunk a továbbiakban támogató érdeklődésükre.

És mi a helyzet ma a világban? Egy az uniós parlamentben tárgyalt jelentés szerint az EU-ban a faji és etnikai kisebbségekhez tartozó közösségek nap mint nap a rasszizmus strukturális formáival szembesülnek. A szervezet Alapjogi Ügynökségének adatai szerint például a romák 41, a zsidók 25 százaléka érzi úgy, hogy etnikai háttere miatt hátrányos megkülönböztetés éri. Ebből kiindulva jelentette ki Helena Dalli egyenlőségért felelős uniós biztos: „Az antiszemitizmus nagyon gyorsan terjed az Európai Unióban, ezért minden formája ellen fel kell lépni.”

Mindezt kiegészítette a következőkkel: „A tagállamoknak még hatékonyabban fel kell lépniük a cigányellenességgel szemben!”

A mai Magyarországon a többségi társadalom felől nem tapasztalható tömeges vallási vagy etnikai indíttatású ellenérzés a zsidósággal szemben. Az antiszemitizmus megmarad perifériális és verbális szinten, így a hazai zsidóságnak a létbiztonságához kötődő megalapozott félelmei nem lehetnek. Mára az egyes nyelvi fordulatok, sztereotípiákat kifejező beszédhelyzetek olyan toposzokká váltak, amelyek a szocializáció során öröklődtek ugyan tovább, de nem feltétlenül sarkallnak közvetlen zsidóellenes cselekvésre. Mindemellett az antiszemitizmus kérdése gyakran átpolitizált.

Szeretnénk számítani Önökre, minden jóéremű emberre szerte a világban és ebben a hazában, amikor fel kell lépni az antiszemitizmus, a hétköznapi romaellenesség, illetve az intolerancia, a gyűlölet minden formája ellen. Ezeknek semmi helye sincs társadalmunkban és továbbra is fenn kell tartani ellenük a kormány által meghirdetett zéró toleranciát. Emlékeznünk kell arra, hogy mindannyian felelősök vagyunk egy jobb jövő megteremtéséért, amelyben a holokauszt szörnyűségei soha nem ismétlődnek meg.

Prof. Dr. Grósz Andor

HOLOKAUSZT

A MAZSIHISZ elnöke az AUSCHWITZ Bizottság tagja

„Auschwitz a legnagyobb magyar temető” – mondta 2014-ben a tábornál tartott megemlékezésen Áder János, Magyarország akkori elnöke. 413 ezer magyar zsidót ölt meg a holokausztban, s ma nincs olyan magyar zsidó család, amelyik a sírok nélküli hallottainkra ne emlékezne.

Lengyelország kulturális minisztere 1990-ben alapította meg az International Auschwitz Council (IAC) szervezetét, a Nemzetközi Auschwitz Tanácsot. Feladata nemzetközi civil kontrollt gyakorolni az Auschwitz Múzeum, a látogatói programok és oktatási projektek felett. A Tanács vizsgálja a Múzeum működésével kapcsolatos konkrét kérdéseket, értékeli a kiállításokat, kiadványokat, filmeket, útikönyveket és az egykori tábor bemutatásának minden egyéb módját. Különös hangsúlyt helyez a megőrzési feladatokra és tagjai révén segít a forrásteremtésben.

2000 januárjában a Lengyel Köztársaság miniszterelnöke új személyek meghívásával állította fel az Auschwitz

Tanácsot, amely átvette a meglévő testület feladatait. Az új koncepció értelmében a Tanács nem csak az auschwitz helyszín, hanem más holokauszt-emlékhelyek megőrzésével és működésével kapcsolatban is tanácsot ad a Minisztertanács elnökének. A tagok mandátuma hat évre szól, feladatuk ellátásáért díjat nem kapnak. Az Auschwitz Tanács elnöke Władysław Bartoszewski szenátor, aki a Múzeum Nemzetközi Tanácsának elnöke volt.

Mateusz Morawiecki miniszterelnök személyes felkérése a tanácsban való részvételekre számomra is meglepő volt. Mégis úgy gondolom, indokolható. Egyrészt Auschwitz áldozatainak többsége magyar zsidó volt – ez indokolja, hogy a magyarországi zsidókat legitímen képviselő szervezet vezetője, azaz a Mazsihisz elnöke tagja legyen a Tanácsnak. Másrészt akár családi érintettségem okán, akár a hiteles történelemszemlélet érdekében felvállalt konfliktusok miatt kerülhettem Morawiecki miniszterelnök

látókörébe. Mielőtt elvállaltam volna a megbízatást, tájékoztam, kik lesznek a társaim. S volt köztük néhány olyan név, amely számomra megkérdőjelezhetetlenné tette a tagság elfogadását. Ronald Lauder, a Zsidó Világkongresszus elnöke, Colette Avital, izraeli politikus és diplomata, aki holokauszt túlélő, Tomas Kraus a cseh zsidó közösség egyik vezetője, Hannah Lessing, az osztrák emlékezőskultúra meghatározó alakja, vagy Marian Turski, 96 éves, auschwitz-i túlélő, professzor, újságíró, a túlélők legendás alakja – mind személyes ismeretségem körébe tartozott és a maguk területén tiszteletreméltó, hiteles munkát végeznek.

Az új Tanács tagjaiként eddig két ülésen vettünk részt. Az első az alakuló ülés volt, ahol Varsóban ünnepélyes keretek között a lengyel miniszterelnökségen vehettük át

személyesen Morawiecki miniszterelnöktől megbízó levelet. A második alkalomra Auschwitzban került sor, ahol a konferencia előadásai mellett megtekintettük az új látogató fogadó központ építkezését, a múzeum restaurátori részlegének munkáját és a barakkok helyszíni állagmegóvásának folyamatát. Korábban nem tudtam, hogy a tábor mellett milyen jelentős múzeumi háttér dolgozik.

Az új Tanács egyetértett abban, törekedni kell arra, hogy a jövőben személyes életek, személyes sorsok is megjelenjenek a kiállításokon. Ne pusztán hatmillió áldozatról, hanem egyes emberek tragikus sorsáról is beszéljünk – akik tudjuk, hatmillióan voltak.

Heisler András

HOLOKAUSZT

Rejtekhely az Operában

A magyar történelem intenzív újraértékelése csak 1989 után kezdődött, kezdődhetett. Korábban a nemzetiszocializmustól való elhatárolódás saját, új nemzeti identitás megteremtését szolgálta. A közelmúlt bűnei pedig természetesen nem illeszkedtek a nemzeti önképbe, így azokkal nem foglalkoztak és nem dolgozták fel őket. Ennek megfelelően Magyarországon az emlékezőskultúra egy rövid múltra tekint vissza – és ezt is mindenkor befolyásolta ideológiailag az éppen regnáló kormány aktuális szándéka.

Az antiszemitizmus, amely az I. világháború után erősödött fel Magyarországon, hatással volt a Magyar Állami Operaház történetére is. A numerus clausus (1920) és az első zsidóellenes törvény (1938) következtében származásuk miatt az együttes 322 tagjából – a korabeli lapok szerint – 37 dolgozót menesztettek az 1938/1939-es évad végén. Őket 1944. április 30-ig, tehát a német megszállásig, további 46 alkalmazott követte. Bár az Operaház vezetése különösen igyekezett megtartani a szólistákat, a részben a német nemzetiszocialista ideológián alapuló magyar fasiszta politika ezt idővel egyre kevésbé tette lehetővé. Amíg a náci Németországban azonnal végrehajtották a zsidóellenes törvényeket, addig Magyarországon, – főleg a Magyar Királyi Operaházban – ezt csak szakaszosan hajtották végre, általában többnyire úgy, hogy az együttes tagjainak többségének nem újították meg szerződésüket annak lejáratá után. Különösen a zenekari művészek maradhettek aktívak, egészen a Wehrmacht bevonulásáig.

Az előadóművészek közül huszonegyen elbocsátásuk után az OMIKE-nél (Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület) találtak munkát – és így megélhetést –,

egészen addig, amíg 1944. március 19-én a nácik meg nem szakították az ott zajló próbákat, és be nem zárták az egyesületet.

A származásuk miatt 1939 és 1944 között elbocsátott egykori dolgozók egy része a lágerekben vagy a munkaszolgálat alatt halt meg, sokan kényszerültek örökre elhagyni az Operaházat – nem kevesen az országot is. Sorsuk különbözően alakult, egyvalamiben mégis közös: mindannyian megtörtek, lelkükön, testükön életük végéig nyomot hagyott a világháború utáni megaláztatásokkal, nélkülözéssel, meneküléssel és bujkálással teli embertelen időszak. Csupán kevesen tudták folytatni művészi életüket ott, ahol az üldözés előtt abbahagyták. A korábban elbocsátottak közül néhányan visszatérhettek az Operaházba, azonban pénzühiány miatt a színház vezetése hamarosan megszorításokra kényszerült, amit a szerződések felmondásával véltek orvosolni. Az intézmény bizottsága dr. Pogány Miklós elnöksége alatt összeállított egy úgynevezett B-listát: ez a lista tartalmazta azoknak az nevét, akiktől a tömeges elbocsátás részeként meg kellett válni. Az izraelita előadók egy része szerepelt ezen a listán is, így röviddel az Operaházba való visszatérés után újra elbocsátották őket. Többeknek közülük azonban sikerült lekerülniük a listáról, és végül meg tudták tartani állásukat.

Annak ellenére, hogy a fasiszmus nemcsak súlyosan és maradandóan rongálta meg Budapest opera- és színházi világát, hanem művészileg is megfosztotta legerősebb oszlopaitól, a mai napig hiányzik az intézmények és az egyes személyek történetének következetes feldolgozása.

2022. december 14-én „Összetört, elhagyott, meghalt”

A PINCEI TÁRLAT BEJÁRATA

A KIJÁRATNÁL OPERAÉNEKESEK PORTRÉJA LÁTHATÓ

címmel olyan hiánypótló kiállítás nyílt a Magyar Állami Operaházban, amely a holokausz történetét és következményeit vizsgálja az akkori társulat életében. Az állandó kiállítás, amely a Magyar Királyi Operaház egykori óvóhelyén állít emléket dolgozóinak, a tárlat az 1939. júliusától és 1944. áprilisáig – tehát a második zsidótörvénytől a náci bevonulásig – elbocsátott tagok életútját mutatja be. Ezen öt évben összesen 147 dolgozó vált meg a dalszínházról, s közülük több mint a fele volt érintett a faji törvények értelmében. Amellett, hogy a tárlat elsődleges célja nevet és arcot adni az Operaház egykor meghurcolt munkatársainak, bemutatásra kerülnek az egyedi sorsok is.

Az elbocsátott 83 ember között volt 14 olyan ünnepelt magánénekes, mint pl. Dobay Lívia, Halász Gitta, Relle

Gabriella és Lendvai Andor és Székely Mihály, 5 karmester és korrepetitor, köztük a később világhírvé vált karmester, Solti György is. Az énekből 27, a balettből 7, a zenekarból 18 művészt, a műszakból 8 főt – köztük két tárvezetőt –, valamint 4 adminisztratív dolgozót küldtek el.

A kiállítás három csoportra osztja az egykori munkatársak sorsát: tízen belehaltak a megpróbáltatásokba, 45 főt visszavett az Operaház a háborút követően, míg tizennyolcan soha többé nem tértek vissza a társulathoz. Köztük volt, aki külföldön folytatta pályáját, volt, akinek karrierje megszakadt, nyolc egykori munkatársról pedig egyelőre semmilyen információ nem áll rendelkezésünkre 1945 utánról. A túlélők mintegy háromnegyedének későbbi halál oka rákos megbetegedés volt.

1939 és 1944 között származásuk miatt elbocsátott operaházi dolgozók

- ◆ LADÁNYI ILONA, MAGÁNÉNEKES
- ◆ LENDVAI ANDOR, MAGÁNÉNEKES
- ◆ LEICHTNER GYULÁ, ZENEKARI TAG
- ◆ LIGETI DEZSŐ, ÉNEKARI TAG
- ◆ MÁTRAI IRÉN, TÁNCKARI TAG
- ◆ MAUS JÁNOS, VISSZÓTT ÉLŐMŰVÉS
- ◆ MOLNÁR LÁSZLÓ, ÉNEKARI TAG
- ◆ NADAS IMRE, TÁNCKARI TAG
- ◆ IFJ. NEY DÁVID, MAGÁNÉNEKES
- ◆ NEY HUGÓ, ÉNEKARI TAG
- ◆ PALOTAY ÁRPÁD, FŐKÖNYVTÁRS
- ◆ PLESS LÁSZLÓ, KORREPETITOR
- ◆ RELLE GABRIELLA, MAGÁNÉNEKES
- ◆ RUDAS IMRE, ZENEKARI TAG
- ◆ ROVELLI DEZSŐ, ÉNEKARI TAG
- ◆ SÁLGÓ SÁNDOR, ZENEKARI TAG
- ◆ SÁNDOR JÁNOS, ZENEKARI TAG
- ◆ SCHMELTZER MAGDA, ZENÉKARI TAG
- ◆ SOLTÍ GYÖRGY, KORREPETITOR
- ◆ SOMLÓI JÓZSEF, MAGÁNÉNEKES
- ◆ SOMOGYI PIROSKA, ÉNEKARI TAG
- ◆ SPITZER TAMÁS, ZENEKARI TAG
- ◆ SPITZER VILMA, ZENÉKARI TAG
- ◆ STEINER HUGÓ ISTVÁN, ZENEKARI TAG
- ◆ SZÁSZ JENŐ, MAGÁNÉNEKES
- ◆ SZÉKELY LÁSZLÓ, ÉNEKARI TAG
- ◆ SZÉKELY MIHÁLY, MAGÁNÉNEKES
- ◆ SZÜCS ISTVÁN, ÉNEKARI TAG
- ◆ TOLNAY PÁL, HÍRMONDÓ FELELŐS
- ◆ IFJ. TORONYI GYULÁNÉ PATAK IRMA, ÉNEKARI TAG
- ◆ TÓTH EDIT, TÁNCKARI TAG
- ◆ VÁGÓ DOROTTYA, TÁNCKARI TAG
- ◆ VARGA PÁL, KORREPETITOR
- ◆ VERMES JENŐ, ÉNEKARI TAG
- ◆ VÉSZI ILONA, ÉNEKARI TAG
- ◆ VIDOR DEZSŐ, AZ ÉNEKELŐTITKÁRSÁG ELNÖKE
- ◆ VIGDOROVITS SÁNDOR, ZENEKARI TAG
- ◆ DR. VIKÁR GYÖRGY, ZENEKARI TAG
- ◆ VIKES PÁL, ZENEKARI TAG
- ◆ WERKER ÁBRAHÁM, SZÓLÓ

- ◆ MEGHALT
- ◆ NEM VETÉK VÍZBE
- ◆ VISSZAVÉRTÉK

A holokausz Operaházhoz köthető áldozatai

- ◆ ABAI REZSŐ, zenei igazgató (Sopron)
- ◆ TARTÓS MIKLÓS, magánénekes - munkaszolgálat (Kispest)
- ◆ BAZSA, magánénekes (Börzsöny-Beceas)
- ◆ BÉNYŐS JÓZSEF, zenei igazgató
- ◆ FELÉNY GYÖRGY, zenei igazgató
- ◆ FÖLDIÁK LIPÓT, zenevezető - deportáltak (T)
- ◆ GALLAI ZOLTÁN, énekesi tag - munkaszolgálat (Novi Grad, Hecseki)
- ◆ GELB RÓZA / ROSE VERNIER, operanénekes - öngyilkosság (Budapest)
- ◆ HÜTTER PÁL, zenei tag - munkaszolgálat (Bor)
- ◆ JOTISCHKY LEÓ, zenei tag - munkaszolgálat (Dürenkirchen)
- ◆ KÁLLAI EMIL, zenei tag - munkaszolgálat (T)
- ◆ KARÁCSONYI ILY, operanénekes - deportáltak (T)
- ◆ KELETI FRIGYES GYÖRGY, zenei tag - munkaszolgálat (Ujvepna)
- ◆ KOHLBERG RÓZA, magánénekes - gátlakör (Auszschitz)
- ◆ LICHTENBERG EMIL, házmester - megölték (Budapest)
- ◆ NÁDOR MIHÁLY, zenevezető - karmester - deportáltak (T)
- ◆ IFJ. NEY DÁVID, magánénekes - munkaszolgálat után (Hirsching)
- ◆ RADÓ ANTAL, műfordító - öngyilkosság (Budapest)
- ◆ REVERE GYULA, gyermek statista, korrepetitor, hárfavész - megölték (Budapest)
- ◆ ROTHAUER TERÉZ, magánénekes - deportáltak (Terezin)

Külön érdekesség, hogy nem volt lezárva az óvóhely, ki-be lehetett menni. Hogy ezzel a lehetőséggel ki élt, azt sajnos nem tudjuk, annyit azonban igen, hogy az ostrom alatt pl. Komáromy Pál az óvóhelyen és saját lakásában is tartózkodott, illetve, hogy a Sárdy János és Egry-Ecker Lili a ránk maradt dokumentumok alapján mind az Operaházban, mind pedig az Operettszínházban bujkáltak. Sajnos közel 80 év távlatából többségében csak anekdoták, és visszaemlékezések maradtak fent (Erdélyi Hajnalé pl. aki akkoriban gyerek volt és szintén az Operaház pincéjében élt), nehezen bizonyítható bármi is.

A tárlat helyszíne az operaházi zenekari mellvéd alatt futó, patkó alakú pincefolyosó. Budapest 1944-45-ös ost-

roma idején itt zsúfolódtak össze több százan az egykori operaházi dolgozók és családtagjaik. A legnevesebb talán Kodály Zoltán volt, akinek felesége, Sándor Emma zeneszerző, műfordító is bujkálásra kényszerült, de az üldözöttek közül itt talált menedékre a származása miatt érintett Bársony Dóra, Palotay Árpád és Komáromy Pál is.

A kutatást több tényező is nehezítette: az események óta közel nyolcvan év telt el, így az elszenvedők közül már senki sincs életben; az egykori túlélők és generációjuk számára szinte természetes vált a történetek elhallgatása, illetve, hogy az érintettekről személyes feljegyzések, visszaemlékezések is alig maradtak ránk. Ezt figyelembe véve egy különlegesen értékes és fontos kiállítás jöhetett létre.

A Gábor Sylvie és Karczag Márton által jegyzett tárlat előzetes bejelentkezéssel, vezetéssel látogatható szombaton és vasárnap 16.00 órától. Információ: tour@opera.hu

Gábor Sylvie

Az írás szerzője rendező, játékmester az Operaházban 2013 óta. A kiállítás ötlete nála fogant meg, amihez a Bécsi Tudományegyetemen doktori disszertációhoz készült alapkutatást használta. Ezt egészítette ki kollegája, Karczag Márton, a kiállítás kurátorának akribikus és lelkiismeretes kutatómunkája.

(a szerk.)

KÖRZETI ESEMÉNYEK

A császárváros

HANGULATJELENTÉS AZ OSZTRÁK FŐVÁROSBÓL ÉS A CSAKYBÓL

Bécs évek óta a legélhetőbb városa a világnak, minden felmérés szerint. Bécs többnyire kellemes idővel várja látogatóit. Bizonyára ez is egy szempont, amikor az értékeléseket, a rangsort összeállítják. Bécs zsidó város is, noha erről a lakói nem mindig voltak meggyőződve, némelykor kifejezetten ellenkeztek volna egy ilyen állítással szemben. A tények makacs dolgok. Itt született, vagy itt élt hosszabb-rövidebb ideig Martin Buber, Gustav Mahler, Arthur Schnitzler, Arnold Schönberg, Sigmund Freud, Theodor Herzl, vagy az ugyan kikeresztelkedett, de mégiscsak zsidó származású Franz Sacher és az anyai ágon ugyancsak a fajtánk, Friedensreich Hundertwasser, vagy a más területen ismertté vált Bruno Kreisky és Simon Wiesenthal.

Zsidók, zsidók és megint csak zsidók. Mint annyi sok más hírneves és kevésbé ismert társuk Bécsben. Akik nélkül

nincs osztrák történelem, osztrák kultúra, nincs kultúra. Ők tették Bécsset azzá, ami. Persze Ferencz József, a császár is hozzátett valamit. Aki nélkül a bécsi zsidók nem élhettek volna egy alapvetően konzervatív liberális, de mégiscsak liberális és multikulturális egyhangúságában is sokszínű, élvezetesen jókedélyű városban.

A kellemes idő ezúttal elmaradt. Sőt! Érkezésünkkel még csak az éles és hideg szél volt kellemetlenebb a szokásosnál, délutánra kiegészült esős szitálással, ami próbára tette jó kedélyünket.

Bécs most is, mint mindig, tele turistákkal az utcákon, a múzeumokban, az éttermekben és cukrászdákban, meg az üzletekben is. Sorok mindenhol. És a sorok türelmesek, kedélyesen és ráérősen beszélgetősek, ismerkedők. Úgy tűnik, a város tudja, hogyan kell a maga képére formálni az

alig néhány órára érkezett turistákat, városlátogatókat.

A busz tele a Hegedűs-Csáky Körzet tagjaival. Az első úti-cél a Dorotheergasse-i Zsidó Múzeumba vezet. Mire Bécsbe érünk, Toronyi Zsuzsa, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár igazgatója készít fel a látnivalókra. A Graben közeli Zsidó Múzeumban inkább a múlt századelő és a világháborúk Bécs áll a középpontban. Kicsivel arrébb, a historikus zsidó negyed központjában, a Judenplatz múzeumában a történelemben változó Bécs zsidósága a kiállítás tárgya.

Az előbbiben az épület üveg teteje alatt elhelyezett Herzl bicikli kísértetiesen emlékeztet a Budapesten nem olyan régen az egykori szülői ház előtti villanyoszlopon elhelyezett Kolodko Mihály alkotta biciklis Herzl miniszoborra. Az összetartozás nyilvánvaló, és az érzés is. Nem tudom milyen szerepet játszott ténylegesen a zsidó állam megálmodója életében a kerékpár. Az mindenesetre tény, hogy Bécs és Budapest is hasonló eszközökkel állít emléket neki. Jó azt hinni, hogy a kettő voltaképpen egy közös világ része, és nem szakadt el végérvényesen egymástól.

Ez a múlt.

A Judenplatz más. Az a történelem. Zsidóként könnyebb különbséget tenni a kettő között. A múlt az, amihez közöm, közünk van. A történelmet tanuljuk. Azért, hogy ne ismétlődessen meg. A múltat átéljük. Akkor is, ha nem mivelünk, hanem szüleinkkel, nagyszüleinkkel történt. A múlt az, ami szájhagyomány útján testálódik ránk. Örökölni kapjuk azoktól, akik átadják nekünk. Amíg megkapjuk, van kitől, aki azt mondhatja, hogy én az apámtól, ő az anyjától, ő pedig a nagyszüleitől hallotta, addig személyes az ügy. Ha nincs, aki továbbadja, akkor történelemmé változik. Mint az a zsinagóga is, amelynek néhány falomladékát és bima maradványát a Judenplatz alatt találtak meg, és szépen helyrehozva 3D-ben csodálhatjuk meg egykori nagyságát. Amely arról mesél, hogy milyen régtől fogva éltek itt zsidók. Persze jó

arra gondolni és látni a terepasztalon, hogy hol telepedtek meg a Duna mellett közösségek, hogyan hozták létre intézményeiket és élték azok által mindennapjaikat. Ennél csak az jobb, ha mindez személyessé válik és mint sajátunkhoz, kötődünk hozzá. Ezt teszi a Dorotheergasse és ezt kíséri meg a Judenplatz. Az eredmény része az is, hogy mindkét múzeumban tömegek, helyiek és turisták járták be velünk együtt a kiállítótereket.

A zsidó, de voltaképpen minden valamire való közösség legfőbb tanítása és erénye a hagyomány átörökítése szájhagyomány útján, mert az élő. Ezért részese mindannyiunknak, magyar zsidóknak is a bécsi Martin Buber, Gustav Mahler, Arthur Schnitzler, Arnold Schönberg, Sigmund Freud, Theodor Herzl, vagy az ugyan kikeresztelkedett de mégiscsak zsidó származású Franz Sacher vagy anyai ágon Friedensreich Hundertwasser, a más területen ismertté vált Bruno Kreisky és Simon Wiesenthal.

Valaki közülünk ismer valakit, aki valamelyikükről el tud mondani egy történetet, amit nem történelemkönyvből olvasott, hanem valóban mesélte valaki, biztos, személyes forrásból.

Ott, a Dorotheergasse a mi múltunk is. Ezért volt bizsergető érzés a múltunk között járkálni.

Mindezek után a Wiener Schnitzel, a Strudel, a Mozart Kugel, vagy a Stroh Rum csak ráadás. Ahogyan a hagyományos adventi bécsi vásárbán a tiszteletünket tenni, Glühweint vagy forró Punchot kortyolgatni és sült gesztenyét majszolni hozzá. Ami valahogy mindig ízletesebb és finomabb meg nagyobb, és valahogyan a héja is jobban leválik a húsról, mint Pesten.

Kicsit esős, kicsit hűvös, kicsit tüntetéstől várakozósabb volt ez a kirándulás, de mégiscsak Bécsben, a császárvárosban jártunk.

Sági György

KÖRZETI ESEMÉNYEK

December 4-én Bécsben voltunk

„Idegenvezetőnk” a budapesti Zsidó Múzeum és Levéltár igazgatója volt.

December mindig forgalmas Bécs felé, hiszen sokan mennek a „császárvárosba” a hatalmas karácsonyi vásárok miatt, hogy puncs- és forraltbort illatban fagyoskodjanak a Városháza előtt a tömegben. Mi nem ezért mentünk, hanem kicsit alaposabban megismerni a bécsi zsidók történetét – amivel úgyis ezer szálon kapcsolódik a mi budapesti, magyarországi történetünk. Már a buszban is hangolódunk, pár gondolat erejéig felidézünk a bécsi

zsidók történetét, meg persze a bécsi zsidó múzeumét is – hiszen ez is, az is, mindig követendő mintaként van jelen nem csak a mi életünkben, hanem már eleinkében is.

A város közepén, a Heldenplatz mellett indult a sétánk, ami remek kiindulópont ahhoz, hogy a Zsidó Múzeum belvárosi, Dorotheergasse-i épületéig sétálva megérezzünk valamit a „bécsiségből”. Császári épületek mellett, lovas-kocsikat kerülgetve értünk ki a Grabenre, melynek egyik mellékutcájában, a hajdani Arnstein palotában működik ma az a zsidó múzeum, melynek jogelődje a világ elsőként

alapított zsidó múzeuma volt, 1895-ben. Ezt látva alapították a pestiek a miénket 1909-ben. A béccsivel kegyetlenebb volt a történelem, hiszen az Anschlusst követően bezárták, és csak az 1990-es évek elején nyílhathott meg újra, – immár a hajdani zsidó bankárok belvárosi palotájában.

A földszinten és a második emeleten az állandó kiállítás látható: a bécsi zsidók története, ami nekünk is ismerős történet, hiszen az ikerfővárosok zsidóságának élete nem sokban különbözött az elmúlt századokban. Nyitányként rögtön a pesti születésű, de aztán a politikai cionizmus eszméjét már Béccsben leíró Herzl Tivadar (vagy Theodor) biciklijé látható – majd számos más olyan kép vagy tárgy, aminek ikertestvérei a mi gyűjteményünkben is ismerősek lehetnek. Ez az érzés csak fokozódik, ha a harmadik emeleten, a múzeum látogatható raktárában is szétnézünk, hiszen itt van például Azriel Brill volt pesti rabbi kiddus-pohara, a pesti Concordia Egylet tóráköpenye, és még sok más, ami a pesti zsidók történetéhez kötődik. De az igazi meglepetés most az első emeleten, az időszakos kiállítások terében berendezett meglehetősen provokatív sok vitát kiváltó tárlat volt: „100 tévhit a zsidókról és a zsidók között”. A magyarra kicsit nehezen fordítható cím azokról

a klisékről, sztereotípiákról, jó és rossz előítéletekről szól, melyeket valljuk be, mind ismerünk. Most ezeket múzeumi tárgyakkal vagy kortárs műalkotásokkal idézi fel a bécsi zsidó múzeum. Az előkészítésben, a téma és tárgyválogatásban az egész múzeumi team részt vett, hiszen előítéletekkel és azok hétköznapi megjelenésével mindenki találkozott már, nem csak a művészettörténészek, muzeológusok, de a portások és a teremőrök is. Ők együtt válogattak ki száz klisé – talán kicsit sokat is, kevesebb talán több lett volna. Ennek ellenére végig néztük a jiddise mákékról és a dögös zsidó katonalányokról, és 98 másik előítéletről szóló érdekes kiállítást.

Utána még belefért a kötelező bécsi Apfelstrudel vagy Sacher torta, a finom bécsi kávé – és mentünk is haza, mert ugyan ikerfőváros és majdnem ugyanolyan, mint Budapest, de azért mégiscsak háromórnyi útra van. Igaz persze, hogy jó társaságban, úti imával, rabbiával és kiddus-pálinkával sokkal élvezetesebb. (Az említett kiállítás 2023 június 4-ig látogatható, aki nem volt még, menjen!)

Toronyi Zsuzsanna

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Hanuka

Első ízben történt 2022 december 18-án, vasárnap, hogy a Rumbach zsinagógában budapesti zsinagógák többségének hívei részvételével közös hanukai rendezvényre került sor.

Emellett több éves kényszerszünet után a Hegedüs Gyula utcai Zsinagóga megtartotta a szokásos hanukai vidám zenés műsorát 2022. december 20-án az emeleti klub-

teremben a harmadik gyertya meggyújtásával. A vidám hangulatról MALEK ANDREA gondoskodott.

2023. december 23-án pénteki l'tentisztelet előtt, a hanuka gyertyagyújtást követően a gyermekek részére külön gyertyagyújtásra került sor. A szervezők 16 hanukiát biztosítottak a gyerekek számára. Így minden gyermek külön-külön, de egyidőben gyújthatott gyertyát.

RUMBACH UTCAI ZSINAGÓGA BELSŐ TÉR

SCHÖNER ALFRÉD FŐRABBI GYERTYÁT GYÚJT A RUMBACH ZSINAGÓGÁBAN

ELŐTÉR BEN A GYERMEK-HANUKIÁK

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Fisch Henrik, Deutsch Róbert,
Schweitzer József

Aki e három nevet meghallja így együtt, annak legfeljebb az jut eszébe, hogy három neves rabbiról van szó, s aki a Hegedüs-Csáky zsinagógához kötődik, annak az is beugrik, hogy három olyan vallási vezetőt idézünk, akik a Csákyban (is) teljesítettek szolgálatot.

Alig van azonban olyan személy, aki azzal azonosítaná ezt az összefüggést, hogy a felsorolt három rabbinak mindezidáig nem volt emléktáblája a Hegedüsben.

Aki bármilyen okból megközelítette a frigszerkrényt, a rabbi vagy kántor helyét, az láthatta, hogy több nagy-

nevű „tanító” emlékét örökíti meg márvány emléktábla a nagy zsinagóga első falán: ott látható Hoffer József, Benosovszky Imre, Weisz Sámuel, Dér István, Berkovits József márványtáblája.

Már egy-két éve hiányérzete támadt zsinagógánk vallási vezetőjének, Schöner Alfréd főrabbinak, hogy pótolni kellene ezt a hiátust.

Az elhatározás most érett tette: a múlt év október 7-én, pénteken délután, az imádkozást megelőzően került sor a hiányzó emléktáblák avatására. Az ötletgazda, Schöner

Alfréd főrabbi betegsége miatt nem lehetett jelen a megemlékezésen, távollétében rabbitársa és tanítványa Darvas István mondott a táblák előtt rövid beszédet.

Fisch Henrik főrabbi életével kapcsolatban megemlékelt, hogy ő Kápolnásnyéken kezdte szolgálatát, s miután a kile tagjainak jelentős részét elvitték Auschwitzba, s ő szerencsésen megmenekült, Budapestre került. Szolgált többek között a Csáky és Dohány zsinagógákban, majd életének hátralévő részét Németországban, Mannheimben töltötte.

Schweitzer József főrabbit, aki, ha élne, most töltötte volna be 100. életévét, személyesen ismerte, tanítványa volt Darvas István. Két impozáns jelzővel illette mesterét: kiváló tudós és közösségszervező volt. (a kettő nem mindig jár együtt. a szerk.) A pécsi hitközségnél töltött jelentős időt az akkor fiatal rabbi, és fontos tudományos munkát végzett a pécsi közösség történetének kutatásával. A Csáky zsinagógában csak két évet töltött Schweitzer József, de csak azért, mert fontos megbízást kapott: átvette a Rabbi képző Intézet irányítását, s ezzel együtt a rabbi képző zsinagógájának vezetését is.

DEUTSCH PÉTER RABBI EMLÉKEZIK AZ ÉDESAPJÁRA

Darvas főrabbi egy fontos mondattal zárta megemlékezését: „hogyan lehet úgy fel a Teremtőhöz, hogy az ifjú nincs vele?” Ez nem volt igaz Schweitzer doktorra, aki nagyon sokat tett a fiatalok tanításáért.

Deutsch Róbert főrabbi nem Darvas István emlékezett. Ezt a tisztet átengedte a néhai rabbi fiának, aki ma a Bethlen téri zsinagóga vallási vezetője, és megbízottként szervezi a Rumbach zsinagóga szakrális programjait is. Deutsch Péter elmondta, hogy gyermekként ide járt imádkozni nagyszüleiével és szüleiével a Csákyba. Tisztelettel és hálával emlékezik Schweitzer Józsefre is, akivel és családjával a Deutsch család jó barátságot ápolt.

A megemlékezésen jelen volt Schweitzer József özvegye, gyermekei Judit és Gábor, unokái, Deutsch Róbert özvegye és fia, a két család további tagjai. Fisch főrabbinak nincs rokonsága.

A családtagokon kívül megjelentek a Hegedüs Zsinagóga tagjai.

Várnai György

DARVAS ISTVÁN FŐRABBI BESZÉL SCHWEITZER JÓZSEF ORSZÁGOS FŐRABBI ÉS FISCH HENRIK FŐRABBI ÉLETÉRŐL, MUNKÁSSÁGÁRÓL.

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Nem mindennapi történet után egy rendkívüli esemény

A szerző a Csákyban eltöltött három évtized alatt nem gyakran találkozott azzal, hogy egy elmaradt zsidó esküvőt 50 évvel később pótol az ifjú pár.

Márpedig Stern Gábor és Szüsz Éva esetében ez történt.

Éva a későbbi férjével 2 éves korában ismerkedett meg. Az egymással szemben lévő házban lakott a két gyerek. A két mama Auschwitzban találkozott. Éva édesanyját Szolnokról, Gáborét Pécsről vitték el. A véletlennek köszönhetően hazatérésük után szinte szomszédok lettek a felszabadult Budapesten.

A hetvenes-nyolcvanas évek Magyarországon nem voltak jellemzők a vallási esküvők, legfeljebb titokban tartottak haszenéket akkortájt. S mivel a két zsidó család nem volt vallásos, amikor Éva és Gábor 1972-ben összeházasodott a polgári jog szerint, egyházi esküvőre nem került sor.

Két gyermekük született: a lányuk Eszter Izraelbe alijázott, a fiúk Péter Kanadában kezdett új életet a menyük ösztöndíjának köszönhetően. A fiáéknál két, a lányuknál három unoka született. Az unokák mindegyike bar micvá és bat micvá ünnepség keretében lépett a felnőtt korba.

Éva és Gábor azóta is Budapesten, jelenleg az Oktogon közelében élnek. Az életkor előrehaladtával egyre inkább hiányérzetük támadt az elmaradt esküvő miatt. Annál is inkább, mert Éva szülei is arra készültek, hogy az ötvenedik házassági évfordulójukon zsidó esküvővel erősítik meg összetartozásukat, de a Teremtő ezt a lehetőséget nem adta meg számukra, mivel Éva édesapja a tervezett családi esemény előtt meghalt. Ez is erősítette Évában és Gáborban a szándékot, hogy, amennyiben megkapják ezt a lehetőséget, nem mulasztják

el összetartozásukat a zsidó vallás hagyományai és Mózes törvényei szerint megerősíteni.

De semmi sem megy simán: az évforduló 2022. június 18-án volt, s a haszenét július hónapra tervezték gyermekeik és unokáik jelenlétében megtartani. Az előkészületek megfelelően haladtak. A kanadai rokonság meg is érkezett Budapestre, amikor kiderült, hogy az egyik kanadai, már Budapestre érkezett unoka covidos lett. Így a család Szentföldön élő ága nem jöhetett. De aki igazán akar valamit, az ilyen akadályokat is leküzd. Egy hónappal később, augusztusban létrejött a várva várt esemény.

S persze a Hegedüs-Csáky zsinagógában. Az, hogy ez természetes, csak akkor érthető, ha hozzátesszük, hogy a Stern házaspár gyermekei a Szív utcába jártak „Éva néni magánóvodájába”, s oda jártak ugyanebben az időben Schönerék gyermekei, Zsuzsi és Gábor is. Az akkor és ott kialakult kapcsolat ötven év távlatából is megmaradt. Így már érthető, hogy a nagy eseményre a több mint 110 éves gyönyörű, Baumhorn Lipót által épített zsinagógában, megfelelő körülmények között került sor. Az egyetlen szépséghiba az volt, hogy ekkor már a kanadai rokonság nem utazhatott ismét Budapestre, így nélkülük zajlott le az esemény.

A felejthetetlen családi eseményt Schöner Alfréd főrabbi celebrálta a rokonok és barátok jelenlétében. Az esküvő után a házaspár és családja keddson látta vendégül a jelenlévőket.

Ruth és Yitzhak ötven év elteltével, ha sok nehézség árán is, de az Örökkévaló akaratából beteljesíthette, amit ifjúkorában elmulasztott.

Várnai György

SCHÖNER ALFRÉD FŐRABBI MEGÁLDJA A MENYASSZONYT

GYŰRŰHÚZÁS: ÖSSZETARTOZUNK ÖRÖKRE

CSALÁDI FOTÓ

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Klein Ervinre, zsinagógánk főkántorára emlékeztünk

2022. szeptember 18-án, szlichesz első napján tisztelettel, szeretettel és hálával emlékeztek születésének 80. évfordulója alkalmából Klein Ervin főkántorra tanítványai, pályatársai, az OR-ZSE képviselői, a Hegedüs Gyula utcai zsinagóga, a budai Frankel Leó utcai és a Dohány utcai zsinagóga hívei, mintegy négyszázan a Csáky zsinagógában tartott emlékest keretében.

Klein Ervin óriási szolgálatot végzett, mint kántor, de zenepedagógusi tevékenysége legalább ilyen fontos volt a mai és jövőbeni zsidóság szempontjából. Több mint harminc éven át tanított, a mai magyar kántornemzedék szinte minden tagját képezte, korrepetálta.

Így nem véletlen, hogy tanítványai közül mindenki elsőre elfogadta Fekete Lászlónak, a megemlékezés zenei rendezőjének felkérését a fellépésre. De igent mondott az Ádám Mária vezette Goldmark Kórus is, amelyben Klein Ervin is énekelt. Különleges színfoltja volt a zenei rendezvénynek, amikor az egykori Bethlen téri gyermekkórus Magyarországon élő, s elérhető tagjai csatlakoztak a kórushoz Mayer Erika szervezésében.

Egy másik eseménnyel is emlékeztünk egykori főkántorunkra: 2023. február 23-án Klein Ervin születésének 81. évfordulóján emléktáblát avattunk emlékére a zsinagóga kis imatermében.

Ebből az alkalomból Schöner Alfréd főrabbi méltatta korábbi munkatársa érdemeit. Kettejük pályája párhuzamosan haladt a Frankel zsinagógától, a Dohány utcai zsinagógán át a Hegedüsig. A megemlékezésen Fekete László vezetésével fellépett az OR-ZSE hallgatóiból szerveződött alkalmi kórus, amely zsoltárénekekkel emlékezett a másfél éve elhunyt egykori mesterükre.

A táblaavatásán részt vettek a körzet tagjai valamint a Klein család. Ebből az alkalomból így emlékezik meg egyik tanítványa, Rosenfeld Dániel kántor:

A BETHLEN TÉRI GYERMEKKÓRUS AZ 1980-AS ÉVEK II. FELÉBEN. A KÓRUS A ZSIDÓSÁGHOZ VALÓ KÖTŐDÉST IS JELENTETTE.

EMLÉKTÁBLA AVATÁS A HEGEDÜS ZSINAGÓGA KIS IMATERMÉBEN

„Áldott emlékű Klein Ervin főkantor úr közel állt hozzám, nagyon megviselt az elvesztése. Fontosnak tartom emlékének, tudásának megőrzését, ápolását, továbbörökítését bármilyen formában a jelen és a jövő generációjának szempontjából, hazai és nemzetközi szinten egyaránt.

Nem kisebbítve többi tanítóm munkásságát, Ervin számomra nemcsak egy tanár volt, hanem egy olyan pozitív életszemlélettel megáldott Ember, aki lelki jóbarát és nagyapa pótló is volt egyben, akivel megoszthattam örömeimet, sikereimet, és ugyanakkor bánataimat, nehéz pillanataimat is.

Sokat humorizált, gyakran a különórák végén elsütött egy-két sajátos stílusú viccet. Akkor is jókedélyű volt, ha éppen valami nem volt tökéletes, de felül tudott kerekedni és megmutatni, hogy a nehézségekben is meg kell látni a jót. Nemcsak a kántorművészetet lehetett tőle elsajátítani, hanem emberséget, szerénységet, és alázatosságot is tükrözött a lénye, személye.

Köszönöm Neked drága Mesterem, hogy ismerhettelek és tanulhattam Tőled. Emlékedből fakadjon áldás!”

ROSENFELD DÁNIEL KÁNTOR A 2022. SZEPTEMBERI MEGEMLEKEZÉSEN IS TISZTELETTTEL ADÓZOTT MESTERE EMLÉKÉNEK.

KÖRZETI ESEMÉNYEK

dr. Frischmann Edgár 100. születésnapját ünnepeltük

Ritka alkalom, hogy egy közösségnek lehetősége van egy tagjának a centenáriumát, azaz 100 éves születésnapját ünnepelni.

A Hegedüs – Csáky Zsinagóga közösségének ebben a ritka alkalomban volt része 2022. május 17-én, amikor dr. Frischmann Edgárt ünnepelhette.

A Zsinagóga dísztermében a körzet vallási és világi vezetői kedduson látták vendégül az ünnepeltet és élettársát, Klárikát.

Edgárt köszöntötte Müncz László a körzet elnöke, Darvas István főrabbi és dr. Várnai György az Alapítvány Kuratóriumának elnöke.

Megtisztelte jelenlétével az ünnepséget dr. Tóth József a Főváros XIII. kerületének polgármester, Csiga Gergely alpolgármester, valamint Mester Tamás a Budapesti Zsidó Hitközség elnöke. Mindkét szervezet nevében köszöntő hangzott el. A polgármester átadta a kerületi Önkormányzat ajándékát, 100.000 forintot.

A gazdag vendéglátás végén nem maradhatott el a születésnap tortája sem.

Természetesen a körzet azóta is rendszeres kapcsolatot tart Frischmann Edgárral.

Legutóbb – mivel Edgár nehezen mozog, s így nem jöhet személyesen a zsinagógába, Darvas István főrabbi és Müncz László körzeti elnök hanuka gyertyát gyújtott együtt az ünnepelttel Edgár tartózkodási helyén.

Kívánjuk, hogy a Teremtő adjon Edgárnak egészséget, s

(DR. FRISCHMANN EDGÁR IDŐKÖZBEN, 2023. MÁRCIUSBAN A TEREMTŐ KEGYEIBŐL BETÖLTÖTTE A 101. ÉLETÉVÉT)

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Kettős ünnepség a Csákyban

2022. szeptember 24-én, Nicavim heti szakasz szombatján először hívták fel a Tórához Penz Attilát, akit a zsinagóga főabbija, Darvas István megáldott névadása alkalmából. Attila az Eliézer ben Jeti, egyidejűleg a felesége a Hava bat Jehudit, lánya a Rivka bat Hava nevet kapta.

A Tóraolvasást követően egy ifjú hölgyet Eszter bat Mirjamot, polgári nevén Kerti Lilit köszöntötte és áldotta meg Darvas István főrabbi bat micvája alkalmából. Az avatáson jelen voltak Lili szülei, Kerti Róbert és Klein

Judit, a Kerti és a Klein család tagjai, valamint az ünnepelt iskolatársai és a Scheiber Gimnázium és Általános Iskolában tanuló barátai. Sajnos Lili anyai nagyapja, Klein Ervin, zsinagógánk főkántora nem érthette meg egyetlen unokája bat micváját.

Az l'tentiszteletet követően Lili családja kiddust adott a megjelentek tiszteletére a zsinagóga dísztermében.

Mazal tov!

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Bar micvo Toldot szombatján

2022 november 26-án Toldot hetiszakasz szombatján hívták fel a Csáky Zsinagóga maftirjának Shlomo ben Zeevet, a Scheiber Gimnázium és Általános Iskola 7. osztályos tanulóját.

Darvas István főrabbi készítette fel Knap-Sugár Dávidot, s miután a fiatalember a máftírt és a háftárát hibátlanul felolvasta, a főrabbi tanítást adott részére avatóbeszédében.

Ebben felhívta a figyelmét arra, hogy bár továbbra is gyermek marad, de ettől az örömteli naptól vallási tetteiért neki magának kell felelősséget vállalnia. Persze ez nem

jelenti azt, hogy a szülei, családja nem áll mellette. De ez nem csak kötelesség, hanem elsősorban lehetőség számára. Lehetőség arra, hogy a zsidóságról szóló ismereteit bővítse, a zsinagógában barátokat szerezzen. Ha úgy hozza a szükség, mindig számíthat a zsinagógai társaira.

Az l'tentiszteleten és az azt követő kidduson részt vettek az ifjú szülei, Zeev ben Avrom és Eszter bat Shoshana, családja, osztálytársai, az iskola tanárai és a zsinagóga hívei összesen több mint nyolcvanan.

Mazal tov!

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Névadás

Jitro hetiszakasz szombatján, svat hó 20-án Kurucz Ákos rabbi úr (Joszef Eliezer ben Avrohom) és Teszter Nelli (Nelli bat Ruvén) zongoraművésznő újszülött kislánya zsinagógánkban az Abigél Fridel nevet kapta.

A szertartáson és az azt követő kidduson Darvas István főrabbi köszöntötte az ifjú, alig egyhetes hölgyet.

Amint az közismert, Jitró hetiszakaszában is felolvassák a Tizparancsolatot. A tizedik parancsolat úgy kezdődik, hogy „Ne kívánd meg...”. Ez adta a mottóját a főrabbi

köszöntőjének. Úgy jellemezte Abigél Fridel szüleit, hogy ők semmi olyat nem kívánnak meg, ami másoké, arra büszkék, amit elértek az életben. Legbüszkébbek lehetnek Abigél Fridelre és két testvéreire. A szülők mindketten sikeres emberek, s segítségükkel és családjuk, barátaik segítségével a gyermekeik is azok lesznek.

Mazal tov! Jó egészséget kívánunk az újszülöttnak, testvéreinek, szüleiknek és a család minden tagjának.

MAZSIHISZ – BZSH INTÉZMÉNYEINK

Zsidó múzeum és levéltár

Az elmúlt számainkban rendszeresen beszámoltunk a MAZSIHISZ és a BZSH intézményeinek tevékenységéről. Így olvasóink értesülhettek a Benjamin Bölcsőde és Óvoda, a Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola, az Országos Rabbiképző és Zsidó Egyetem, a Szeretkórház jelenéről és jövőjéről. Ezt a sort folytatjuk a Zsidó Múzeum és Levéltárral.

Utoljára nyolc éve jelentkeztünk a Csáky körzeti hírmondóban múzeumi hírekkel – akkor a frissen egyesített múzeum és levéltár nagy felújítása előtti optimista tervekkel. Azóta sok víz lefolyt a Dunán – és a Dunáról még lesz szó! – sok tervünk megvalósult, néhányra még ma is készülünk, néhányat feladtunk, és jött közben számtalan új lehetőség, terv, – no meg egy több, mint egy évig tartó kényszerű bezárás is.

A legfontosabb talán a múzeum nagyon lelakott belső tereinek, ablakainak, elektromos hálózatának felújítása, és a mai igényeket kielégítő kábelezésének kialakítása volt – ezek nem nagyon látványos dolgok, ezek nélkül viszont nem lehet műtárgybarát módon kiállításokat rendezni, látogatókat fogadni. Mindezt úgy csináltuk végig, hogy közben a múzeum folyamatosan látogatható maradt, hiszen a turisztikai bevételek nagyon fontosak a közösségi élet fenntartásához. Először a második emeletet tettük gyorsan rendbe, ahol 2015-ben megnyithattuk a 100 év – 100 tárgy című kiállítást. A 100 év nem szimbolikus szám, hanem valóban: a mi múzeumunk 1915-ben nyílt meg először a közönség számára, egy Hold utcai magánlakásban, ahol kevés, de nagyon fontos tárgyon keresztül a világon az egyik elsőként mutathatták be a judaizmus tárgykultúráját. Gyűjteményünk azóta folyamatosan gyarapodik, úgy, ahogyan az alapítók elképzelték: családok, magánszemélyek és közösségek juttatják el azokat a képeket, tárgyakat és dokumentumokat nekünk, amiről úgy érzik, hogy fontosak a magyar zsidókról kialakított képhez. Ebből a kincstárból válogattunk ebbe a kiállításba száz tárgyat, melyek történeteit együttesen elmesélik, hogy milyen volt magyar zsidónak lenni az elmúlt 2-300 évben. Sok egymásnak akár ellentmondó történet is van benne, hiszen ahogyan ma is, régebben is különbözőképpen értékelték az eseményeket, jelenségeket.

A műtárgy- és emlékgyűjtéshez időközben ehhez egy digitális platformot is építettünk, ahol már nem csak úgy lehet beleírni a családtörténetet a nagy magyar zsidó történelembe, hogy nekünk ajándékozzák a családi ezüstöt, hanem ezek fényképét, valamint a kapcsolódó történeteket meg lehet osztani digitálisan. Az oldal a legyresze.hu/, ahol az oldalon elhelyezett kis videókon részletesen el is magyarázzuk, hogy hogyan kell feltölteni a történeteket és képeket. Az így kialakuló digitális gyűjtemény pedig

amellett, hogy kereshető, érdekes adatbázis az interneten, nagyon látványos módon, guruló üveggolyókon falra vértve megjelenik a Rumbach kiállítóterében is, a harmadik emeleten, a Politzer Saga kiállítás mellett.

De vissza a múzeumhoz: amikor megnyílt a második emeletünk, akkor újraépíthettük az első emeleti állandó kiállításunkat is, ami a zsidó ünnepek és hétköznapiok világát mutatja be. A kialakításban a Csáky jelenlegi rabbija, Darvas István is aktívan részt vett, így igazi zsidó múzeumi módon mutathatjuk be a tárgyakat: a rabbi és a muzeológus hangjának, szövegeinek összeolvasásával. Itt már nem száz, hanem közel ötszáz tárgy látható. De nem csak a tárgyakat szerettük volna megmutatni, hanem azt a vitatkozó, kommentáló kultúrát is, ami a rabbinikus szövegértelmezési hagyomány, ezért a kiállításban szinte több kérdés van, mint állítás. Arra buzdítjuk a látogatóinkat, hogy beszélgessenek, vitatkozzanak egymással vagy akár a munkatársainkkal, például arról, hogy kiállíthatjuk-e kiállításban a Tórát, kiállíthatunk-e koszos tárgyakat vagy giccseket, mitől judaika a judaika és így tovább.

Idén visszatérünk a második emeletre, és hozzáigazítjuk az ott látható száz tárgyat (persze most másik százat) az első emeleti kiállítást kiegészítő, a magyar zsidók történetét bemutató kiállításához.

Történetünk, a Szentély lerombolását követő zsidó történelem jelképes mondata a 137. zsoltár sokat idézett nyitóverse: „*Bábel folyói mentén ültünk és sírtunk: Cionra emlékeztünk.*” Mi nem a Bábel vizei mellett, hanem a Duna medencéjében élünk, de ugyanúgy értelmezzük és kommentáljuk az eseményeket, ahogyan ezer éve ősapáink, ezért a kiállítást összefűző szimbólum a Duna lesz. A Duna kultúrákat, közösségeket összekötő szimbolikus földrajzi tér, és a zsidó közösség szempontjából is szimbolikus jelentőségű, hiszen a folyóval kapcsolatban számos történeti-kultúrtörténeti jelenségre mutathatunk rá. A Duna vizéből került elő az a 3. századi, menóra motívummal díszített zsidó sírkő, melyet a zsidó múzeum 1931-ben, komoly diplomáciai háttérrel és jelentős anyagi ráfordítás révén tudott megszerezni, s melyet akkor a „magyar zsidóság nemesi okleveleként” interpretáltak, hiszen léte azt bizonyította, hogy Pannónia területén már a magyar honfoglalást megelőzően is kimutatható zsidók jelenléte.

A középkori magyarországi zsidó közösség legrégebbi említése is a Dunához kötődik: ekkor regensburgi kereskedők kérnek szombati szállást az esztergomi zsidóktól. Buda 1541-es ostromakor a budai zsidókat hajókkal a Török Birodalom belsejébe, a szintén dunaparti Vidinbe szállították, és több írásos forrásunk is van arról, hogy a Jeruzsálemi zarándoklatok is a Dunát használták közlekedési útként, s az út során megálltak Budán. Pest város kiépülése és fejlődése kapcsán is számos ponton találkozunk a zsidó közösség és a folyó története, például az 1838-as nagy árvíz a Király utcában is hatalmas pusztítást végzett. A Grűnderzeit korából is számos emléket felidézhetünk: Lánc-híd építési feliratában a bécsi Rothschild Salamon mellett a báró Wodianer család nevét is olvashatjuk, mint a híd megépítésének támogatóit. A Csepel sziget hatalmas ipari fejlesztéseit a Weiss család alapozta meg, Újpest létrejöttét pedig a Mauthner család, és az ott megépített bőrgyár katalizálta. Budapest ebben az időszakban a világ egyik legjelentősebb malomipari központja volt, ezek közül is kiemelkedő a Gizella gőzmalom, melynek részvényesei között a korszak szinte teljes zsidó gazdasági elitje szerepelt. Az Újlipótváros a modern zsidó értelmiség és közép-polgárság bázisa lett. A Duna történetéhez kapcsolódik a holokauszt egy speciálisan budapesti jelensége is: a nyilas hatalomátvételt követően ezeket lőtték partjairól a vízbe, emléküket ma a „Cipők” című emlékmű idézi. A Duna vízéhez kapcsolhatóak a zsidó vallás jelenségei is: a folyó

vizét használták az óbudai és a pesti rituális fürdőkben (mikve), és a folyó mentén zajlott minden évben a ros há-sánái „taslih” szertartás is.

A Duna installáció most épül, és amikor ezt a cikket írom, éppen elkészült az a preparált kecsge-másolat, ami szintén a kiállítás része lesz, de nem mondom el előre, hogy miért: ezért majd el kell látogatniuk a múzeumba! Addigis az első emeleti kiállítás online bejárható itt: visit.exhibitonline.hu/tamid-mindig, és a teljes gyűjteményünk pedig itt: collections.milev.hu/collection-tree

Toronyi Zsuzsanna

A MÚZEUM MEGÚJÍTOTT BELSŐ TERE

A BAL OLDALI TÁROLÓBAN A PÚRIMI KIÁLLÍTÁSI TÁRGYAK, JOBBRA HANUKIÁK

MAZSIHISZ – BZSH INTÉZMÉNYEINK

Tájékoztató a Mazsihisz Szeretetkórház új szolgáltatásairól

Az előző számainkban többször beszámoltunk a Szeretetkórházban folyó fejlesztésekről, ami nemcsak az épületek fizikai állapotát érintette, hanem az ott folyó gyógyítást és a szolgáltatásokat is. Ebben a számban a járóbeteg ellátás újdonságaival foglalkozunk.

A következő ambuláns egészségügyi szolgáltatások érhetőek el, **az OEP által finanszírozott keret terhére, kizárólag a Szeretetkórház nevére kiállított háziorvosi beutalóval:**

Belgyógyászat, dieabetológia, endokrinológia, kardiológia, tüdőgyógyászat, radiológia (röntgen + ultrahang) labor diagnosztika.

Beutaló nélkül, szintén az OEP által támogatott ellátás keretében működik: a szemészet, a nőgyógyászat és az urológia.

Tekintettel arra, hogy a TB által finanszírozott keret kötött és szűkös, ami akár hosszabb várakozási időt is tud okozni, ezért 2023 január 1-vel, elindult a **MAZSIHISZ Szeretetkórház Egészségközpont.**

Itt a kórház magánellátásban várja betegeit (olyan szolgáltatások is elérhetőek lesznek, amelyeket a TB egyébként sem finanszíroz), **a szolgáltatások, térítés ellenében azonnal elérhetőek!**

Az induló magánellátási szolgáltatások:

- Képkalkáló diagnosztika – röntgen, ultrahangos vizsgálatok
- Fizioterápia, gyógytorna, rehabilitáció.
- Fogorvosi szolgáltatás kizárólag térítéses formában működik, ahogy eddig is.

Időpontfoglalás: hétfőtől péntekig 09.00–14.00 óra között, a 061-814-2411-es számon.

A későbbiekben a következő szolgáltatásokat tervezzük a magánellátásban bevezetni:

Laboratóriumi diagnosztika, urológia, sebészet, belgyógyászat, kardiológia, neurológia, gasztroenterológia, pulmonológia, allergológia, nőgyógyászat, szemészet, endokrinológia, fül-orr-gégészet, bőrgyógyászat, reumatológia.

Pontos árlistát a MAZSIHISZ Egészségközpont facebook oldalán és a mellékletben találják.

A Mazsihisz közösségi kártyát tervez bevezetni.

A MAZSIHISZ egyre több olyan szolgáltatást kíván nyújtani, ami a közösségünk részére segítség lehet, sőt a piacon is

prémium szintet ér el. A közösségi kártya biztosítja azt, hogy hittestvéreink a Hitközség által nyújtott szolgáltatást kedvezményesen tudják igénybe venni. Mivel ismét új terpen mozgunk, ezért fokozatosan építkezve fogjuk bevezetni, kiépíteni a Községi kártya rendszerét.

Kik kaphatnak közösségi kártyát? A hitközség munkatársai mellett mindazok, akik kultuszjárdékot fizetnek.

Milyen szolgáltatások lesznek elérhetőek?

Első lépésben a MAZSIHISZ Szeretetkórház Egészségközpont, ambuláns ellátási körére terjeszteni ki a kártyával elérhető kedvezményt

Milyen kedvezménnyel jár a kártya? Hittestvéreink részére biztosított közösségi kártya 20%-os kedvezményre jogosít.

Ambulanciáink:

Belgyógyászat	Fogászat
Diabetológia	Szemészet
Endokrinológia	Nőgyógyászat
Kardiológia	Tüdőgyógyászat
Labor diagnosztika	Urológia
Radiológia (RTG, ultrahang)	Sebészet

Gyors és korszerű vizsgálatok a MAZSIHISZ Szeretetkórházban. Garantáljuk, hogy a hozzánk érkező páciens szakszerű kezelést, biztonságos minőséget kap.

Valastyán László

MAZSIHISZ-BZSH

A Hírmondó kérdez, Heisler András a MAZSIHISZ elnöke válaszol

AMI A LEGUTÓBBI KÖZGYŰLÉSI BESZÁMOLÓBÓL KIMARADT

A MAZSIHISZ 2022. decemberi közgyűlésén a MAZSIHISZ elnöke átfogó beszámolót, s ebben elemzést adott a Szövetség tárgy évi tevékenységéről, s érintette a Vezetőség – benne az elnök – teljes választási ciklusban elvégzett munkáját

A MAZSIHISZ elnökének abból az alkalomból tettünk fel kérdéseket, hogy kitöltötte második mandátumát, s az érvényben lévő Alapszabály szerint nem újraválasztható. Ezt a korlátot korábban maga Heisler András javasolta.

Hírmondó: Elnök Úr, a MAZSIHISZ 2020 decemberében tartott közgyűlésén átfogó tájékoztatást nyújtott a Szövetségnek az elmúlt tíz évben végzett munkájáról, sikerekről és kudarcokról. Fontos lenne arról is beszélni, hogy a MAZSIHISZ tagszervezeteire nézve ezek az eredmények és hiányosságok hogyan hatottak.

Heisler András: Lehet erről beszélni, de meggyőződésem szerint az elmúlt tíz év során környezetünk rendkívüli módon megváltozott. Ez alapjaiban befolyásolta működésünket. Komoly negatív tendenciák – mint például a Horthy korszak értékeinek közéleti elismertetése, az egyre intenzívebb antiszemita megnyilvánulások, a szélsőjobboldali csoportok és a szociális médiában való agresszív megjelenésük, az EMIH közvetlen támadása a Mazsihisz ellen, a kormányunkkal meglazult kapcsolat és néhány „gyenge vezetőnk” belső árulásai – mellett kellett megtartanunk működésünket és fejlődési potenciálunkat. Ebben jelentős segítséget nyújtottak a nemzetközi szervezetek támogatásai. Sikerként tudjuk elkönyvelni a pandémia következetes kezelését, a szociális rendszerünk fejlesztését, a turizmus átalakítását, a magyarországi zsidóság felé történt nyitásunkat. Azt is látni kell, hogy kisebb tagszervezeteinket az előbb felsoroltak kevésbé, a néhány nagyobb és legnagyobbként a BZSH taghitközségét érintették meg közvetlenül a felsorolt külső hatások.

Hírmondó: A MAZSIHISZ jelenlegi szlogene, a „a változó világra nyitott zsidóság” politikája csak a Szövetség szintjén jelent változást a „zsidó politikában”, vagy igényel-e valamilyen szemléleti változást az egyes hitközségekben is, ahol a vallási élet a gyakorlatban folyik?

Heisler András: Nagyon is igényel, vagy igényelne. Ugyan- is a hitközségekben folyó vallási élet akár 10 év távlatában is rossz irányba alakult. Alig van utánpótlás, vidéken egyes helyeken visszafordíthatatlannak tűnik a demográfiai helyzet miatti hanyatlás. A szlogenünk tartalma pontosan azt célozza, hogy tudjunk e tendenciák ellen küzdeni. S a helyzet nem reménytelen. Ahol nyitott, befogadó közösséget vezetnek rabbijaink, ott sikerrel lehet haladni előre. Ahol munkát fektetnek be hiteles vallási, vagy világi vezetők a közösségbe, ott láthatóan van remény. Aki felénk fordul, azt szeretettel, nyitottan kell fogadnunk, s folytonosan keresni a kapcsolatot a zsidó civil világgal. Tudomásul kell vennünk, hogy a legnagyobb zsidó „közösség” a szekuláris többség. Az utánpótlásunkat onnan kell megszereznünk.

Hírmondó: A nyitás politikájának egyik eredménye, hogy Szövetségünkbe a reform közösségek is felvételt nyertek. Ezek nem érintik a hitközségeink és körzeteink vallási iránnyultságát, a neológia hagyományait. Ennek ellenére egyik két budapesti körzetben a reform közösség elképzelései érvényesülnek. Beszéltek erről a Budapesti Zsidó Hitközség elnökével? Történt-e ez ügyben valamilyen intézkedés?

Heisler András: A BZSH elnöke érzékeny szervezetének független működésére. Ezt tiszteletben kell tartanom, amíg nem kérnek segítséget, addig a kompetencia a BZSH oldalán van.

Hírmondó: Többször elhangzik olyan kritika a tagszervezetek egy-egy – esetenként közgyűlési – tagja részéről, hogy nem kapnak megfelelő tájékoztatást MAZSIHISZ Vezetőségében folyó munkáról, s ami még fontosabb, nincs lehetőségük elmondani véleményüket egy-egy kérdésben, s ezzel a tagszervezetek tagjai nem tudják véleményükkel befolyásolni a Vezetőségben folyó munkát. Ez abban az összefüggésben is fontos, hogy a beszámoló egy demokratikusan működő, független és autonóm szervezet kiépítését tűzte ki célul. Mit kellene ahhoz tenni, hogy ez a kölcsönös tájékoztatás folyamatos legyen?

Heisler András: 10 éve vagyok elnök. Ha eddig ezt nem tudtam megoldani, akkor most visszas lenne, ha gyorsan megmondanám a „frankót”. De két megjegyzésem min-

denképpen van. Egyrészt a tíz év alatt negyedévente, majd félévente küldtem ki az összes képviselőtestületi tagnak (120 fő!) 10-15 oldalas beszámolókat. A beszámolókat mindig úgy állítottam össze, hogy abba ne csak események felsorolása legyen, hanem folyamatok, tendenciák elemzése, a munkánk során felvetődött kérdések megfogalmazása is. Egy kezemen meg tudom számolni, hány érdemi

hozzászólás érkezett a tíz év alatt. Ezt a passzivitást majd jó lenne leküzdeni. Másrészt nincs kultúrája, nincs gyakorlata annak, hogy a vezetőtársaimmal megvitatott kérdéseket mindenki, legalább a saját közössége felé továbbítsa. Pedig működésünk transzparenciáját ezzel lehetne javítani.

Aki kérdezett: Várnai György

ALAPÍTVÁNY

A Hegedüs-Csáky Zsidóságért díj

2022. november 11-i ülésén A 100 éves Hegedüs Gyula utcai Zsinagógaért Alapítvány Kuratóriuma megalapította a Hegedüs-Csáky Zsidóságért Díjat, egyhangúlag jóváhagyta a Díj szabályzatát.

A Hegedüs-Csáky Zsinagóga Alapítványa olyan emberek tevékenységét kívánja elismerni, akik munkásságukkal, vallási, kulturális tevékenységükkel kiemelkedően járultak hozzá a Hegedüs-Csáky Zsinagóga működéséhez, a magyar-zsidó együttélés bemutatásához Budapest Lipótvárosban, beleértve a kerületi zsidóság történetét, kultúráját bemutató alkotásokat is.

A díjat Alapítványunk minden zsinagógai évben hanukakor, ünnepélyes keretek közt adja át. A díjazott Emlékplakettet és Elismerő Oklevelet vehet át.

Az Alapítvány zsinagógai évenként legfeljebb 2 személy részére ítélheti oda. Első ízben 2023. évben kerül odaítélésre. Ugyanaz a személy 5 (öt) éven belül csak egy alkalommal kaphatja meg a díjat.

A díjra érdemes személyekre ajánlást tehetnek magán-személyek, szervezetek és testületek is. A jelölés határideje: minden év augusztus 31.

A díjazás előkészítését, és a díjazottak személyére vonatkozó javaslat kidolgozását egy állandó bizottság végzi.

A Bizottság öt tagból áll, amelyek egyike az Alapítvány tagjai közül kijelölt szavazati joggal is rendelkező titkár. A Bizottság további tagjai: az Alapítvány elnöke, a Hegedüs-Csáky Zsinagóga Elöljáróságának vezetője, valamint két köztisztviselő álló személy vagy szervezet képviselője.

A bizottság minden formailag érvényes jelölést megtárgyal, és rangsort alakít ki.

A befogadott jelöléseket a bizottság rangsorolja. A rangsor akkor tekinthető véglegesnek, ha a bizottság ezt külön határozattal megállapítja, és a körzet vallási vezetője (rabbi) nem kifogásolja.

Várjuk az Önök javaslatait 2023. augusztus 31-ig.

ALAPÍTVÁNY

Elkészül a Hegedüs Gyula utcai Zsinagóga elmúlt 110 évről szóló tanulmánykötet.

A Körzet és az Alapítvány kezdeményezésére, több éves tervezés után a megvalósítás fázisába jut egy tanulmánykötet, amely Újlipótváros legrégebbi, az egykori Csáky, ma Hegedüs Gyula utcai Zsinagóga 110 éves történetéről szól.

A 100 éves Hegedüs Gyula utcai Zsinagógaért Alapítvány és a Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány megállapodtak, hogy a HDKE szakmai irányításával összegyűjtik és hozzáférhetővé te-

szik a Zsinagóga és annak közössége elmúlt több mint 110 éves történetének emlékeit. Ehhez mélyinterjúkat készítenek azokkal a hívekkel, akik saját vagy felmenőik tapasztalatait, emlékei információt jelentenek a zsinagóga és közössége működésével kapcsolatban. Levéltári, könyvtári és más írásos forrásokat felkutatnak. Mindezek alapján tanulmányokat készítenek. Ezeket egy kötetben közléteszik.

A kötet elkészítése és megjelentetése 2024 végére várható, időközben a tanulmányokat egy szakmai bemutató keretében 2024 első félévének végén ismertetik.

Kérjük, hogy jelentkezzenek mindazok, akiknek akár személyes élményeik vannak, akár olyan információkkal rendelkeznek, amelyek családtagjaiktól, felmenőiktől

származnak, vagy korabeli fényképekkel, dokumentumokkal rendelkeznek zsinagógánk elmúlt 110 évéből. Szeretnénk ezeket felhasználni a zsinagóga történetének dokumentálásakor.

Köszönjük.

Várnai György

XIII. KERÜLET

Schweitzer József főrabbi, a kerület díszpolgára tiszteletére emléktáblát avattak zsinagógánk homlokzatán

Alig egy héttel a zsinagóga belső terében elhelyezett tábla felavatását követően 2022. október 13-én délután a Főváros XIII. kerületének Önkormányzata emléktáblát helyezett el zsinagógánk külső falán dr. Schweitzer József országos főrabbi, a kerület díszpolgára tiszteletére. Az avató ünnepségen megjelentek a kerület vezetői, dr. Tóth József polgármester, Csiga Gergely alpolgármester, Radó Gábor főtanácsos. A polgármester méltatta Schweitzer professzor közéleti tevékenységét. Bálint András szavazatát követően Garai Péter Klézmerész nevű együttese a zsinagóga előterében muzsikált, amelyet hangszórókkal közvetítettek az utcán megjelent nagyszámú emlékezők, köztük a Schweitzer család részére. Az alábbiakban dr. Tóth József elhangzott szavaiból idézünk.

Én úgy ítélem meg, hogy nagyon jól választottunk, amikor Schweitzer Józsefet a kerület lakói elé példaként állítottuk. Azért, mert szellemiségét, felfogását, életútját követendő példának tekintettük. Azért, mert az emberek tisztelték. Azért, mert az emberek érezték, hogy értük él. Azért, mert a személyiség és a stílus maradéktalan megfelelésével meg tudta szólítani az embereket. Hatni tudott az emberekre. Azért, mert kisugárzása párosult a tekintéllyel. Azért, mert őt nem tudta megrontani a beosztás, a hatalom. Azért, mert nem volt benne a kivagyiság. Azért, mert mindig szerény és tisztességes ember tudott maradni. Schweitzer József bárhova került rangot adott a szerepének. Egyénisége sokat adott hozzá a beosztása által nyújtott lehetőséghez. Ő olyan volt, akibe éreztük, hogy bekapaszkodhatunk. Nem beszélt feleslegesen. Mindenre odafigyelt. Emberi tartásában, az emberekkel való együttműködésében, következetességében, jóakarátú bizalmában hivalkodás nélkül mindig hű maradt önmagához.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy személyesen megismerhettem. A nagy formátumú emberről illene pátosszal, munkásságához méltó szófordulatokkal beszélni. Erre figyelmeztetne, hogy ne tedd, hisz az a személyiségével ellentétes lenne. Kerülte a róla szóló hőskölteményeket. Az

egyenes és tiszta beszéd híve volt. Azt várta el másoktól is. Találkozásaink során, mind a lakásán, mind a hivatalában a nagyfotelben törekeny alkatát megismerve, mind az imaházban, vagy pedig tanácskozáson egy rendkívüli embert ismerhettem meg. Jellemző, hogy a méltósága, hivatala ellenére többen „Józi bácsinak”, a „professzornak”, vagy a „nagy öregnek” szólították.

Szerencsém volt a beszélgetések során megismerni Schweitzer József humorérzékét, derűjét, amelyet mindig egy-egy huncut mosoly kísért. A béke és kölcsönös tisztelet, a kedvesség nagykövete volt. A kicsi termet nagy tekintéllyel párosult. Hátalatt szíve magatartásformát közvetített. Schweitzer József egész életében a világ jobbításán dolgozott. Óriási tudásanyaggal rendelkezett. Nemcsak a judaizmusból. Járatos volt a latin és görög nyelvekben. Vallástörténeti összehasonlításai legendások voltak. A zsidóságot ért borzalmak visszaemlékezése mellett emlékezeit kapcsolta mindig a jelen és a jövő teendőivel. Alázattal tudott előremutató lenni.

dr. Tóth József
polgármester

ZSIDÓ KULTÚRA

Budapest 150 éves

KEDVCSINÁLÓ EGY KÉSZÜLŐ KÖNYVHÖZ

Történelmi távlatban 150 év nem hosszú időszak. Budapest kétségtelenül fiatal város az európai fővárosokhoz viszonyítva, de, ha azt nézzük, milyen gyorsan vált három településből egy modern világvárossá, bizony elgondolkodunk, hogyan is történt. Kik voltak azok, akik megváltoztatták a város arculatát, akik tehetségükkel, vállalkozókészségükkel komoly tudományos, gazdasági eredményeket értek el. Természetesen nem csak a városkép változott, hanem annak lakói is, nem csupán külső megjelenésében, de szellemiségében, kultúrájában is egy modern város született. Létrejött a polgárság, egy új, polgári életmód.

Nem fér kétség hozzá, hogy a polgárosodásban és a modernizációban a budapesti zsidók részvétele jelentős volt. Felmerülhet a kérdés, milyen tényezők játszottak szerepet abban, hogy a korábban sok tekintetben korlátozott zsidóság erre lehetőséget kapott. A legfontosabbak: a zsidók letelepedését engedélyező 1840. évi 29., majd a zsidók egyenjogúsításáról szóló 1867. évi XVII. törvénycikk, valamint az 1895. évi recepációs törvény néven ismert XLII. törvénycikk. Ez utóbbi kimondta „Az izraelita vallás törvényben bevett vallásnak nyilvánítatik”. Ugyancsak elengedhetetlen volt a zsidóság társadalmi és foglalkozási strukturájának, valamint a társadalomban elfoglalt helyének megváltozása, ami az előzőekkel szorosan összefügg.

Természetesen a lehetőség nem volt elegendő, kellett a zsidók vállalkozói tapasztalata, képzettsége, kapcsolatrendszere és munkamorálja. A dualizmus kori modernizáció, a polgárosodás kiemelkedő zsidó személyiségeit a politika, a gazdaság, a tudomány, a művészetek és a sport területén egyaránt megtaláljuk.

Ízelítőül a kor két kiemelkedő személyiségét, Wahrmann Mórt és Aschner Lipótot mutatom be a Hírmondó olvasóinak.

Wahrmann Mór (1832-1892) neve a fővárosi lakosok körében kevésbé ismert. A kerület lakói és az idősebb zsidó korosztály azonban még emlékezhet, hogy a mai Victor Hugó utcának ez volt a neve. Ma egy köz őrzi az emlékét a Lipót-városban.

Wahrmann Mór sok tekintetben kiemelkedő személyiség volt. Ő volt az első zsidó vallású parlamenti képviselő, a lipótvárosi választók hét cikluson keresztül újraválasztották. Deák-párti programmal lett képviselő, amelynek megszűnése után a Szabadelvű Párthoz csatlakozott. Említésre méltó, hogy ő nyújtotta be az egyesítésről szóló törvénytervezetet. Az 1872. évi XXXVI. törvény 1873. november 17-én lépett érvénybe. Óbuda, Buda és Pest egyesítésével hivatalosan is létrejött Budapest. Vallásos családból származott, apai nagyapja volt a Pesti Iz-

raelita Hitközség első főbbbija. Ő maga fontos szerepet töltött be a Pesti Neológ Zsidó Hitközségnél, ő volt az elnök.

Nem csak a politika és a vallás, hanem a gazdaság területén is kiemelkedett, kiváló pénzügyi szakember volt. Több iparvállalat és bank alapításában is részt vett, mint befektető. Az üzleti élet igen fontos szereplője volt, nagy tekintélyt vívott ki magának. Sokrétű tevékenységét jelzi, hogy alapítója volt a Kereskedelmi Akadémiának és elnöke a Pesti Lloyd Társaságnak.

Sok elfoglaltsága mellett jutott ideje a művészetekre, komoly műgyűjteménye volt, amelyet Alkotmány utcai lakásán tartott. Amúgy az Andrássy út 23. sz. alatti, Freund Vilmos által tervezett palotájának első emeletén volt a lakása. A ház rekonstrukciójának vezető tervezője, közösségünk tagja, König Tamás építész volt.

Wahrmann jó kedélyű, jó humorú ember volt, szivarozott, szerette a jó ételeket, házában rendszeresen sok vendéget fogadott. Szerette és támogatta a hazai művészetet, irodalmat, a jótékonyági intézmények támogatásában is jelentős szerepe volt.

Személyéhez több érdekes történet kapcsolódik, amelyek közül a legnagyobb sajtóvisszhangot a Wahrmann- Istóczy párbaj váltotta ki. Történt ugyanis, hogy egy 1882. évi parlamenti ülésen éles vita támadt közöttük, Istóczy megütötte Wahrmann-t, ami abban az időben erkölcsileg kötelezővé tette a párbajt. Erre pisztolypárbaj formájában sor is került, de egyik fél sem sérült meg. Egyébként nem ez volt élete egyetlen párbaja, 1883-ban Hermann Ottó természettudóssal is párbajozott. Az anekdota szerint Wahrmann szinte alig látott, Hermann pedig gyakorlatilag vak volt. Mindketten a segédjüktől érdeklődtek, lőtt-e már a másik.

Wahrmann halála mindenkit váratlanul ért. Végrendeletében százezer forintot hagyott a pesti zsidó hitközségre, a különböző zsidó intézményekre, továbbá vidéki hitközségekre, zsidó egyesületekre. Ezen felül alapítványt kívánt létrehozni a Kereskedelmi Akadémia, a Magyar Tudományos Akadémia és több más társulat részére, valamint számos egyesületnek adományozott nagyobb összegeket. Az örökösöknek mintegy hatmillió forint jutott, de nem igazán jól éltek vele. Mindhárom gyermeke elhagyta a felekezetet, két fia elhagyta az országot, Ernő és Richárd később öngyilkos lett. Lánya, René a háború után elszegényedett, morfinistaként 64 évesen halt meg.

Wahrmann Mór temetése előtt a Dohány utcai zsinagógában volt a gyászszertartás, majd a gyászszékből ezrek kísérték a Kerepesi úti temetőbe.

Aschner Lipót (1872-1952) már a következő generációhoz tartozott, és egészen más típusú életpályát futott be, a politikától távol tartotta magát. Egy kilenc gyermekes vidéki vegyeskereskedő fiaként nem volt lehetősége a továbbtanulásra, csupán négy polgárit és kereskedelmi iskolát végzett. Először kereskedősegéd volt, majd Budapestre került az Egyesült Villanyossági Részvénytársasághoz. Ennek igen érdekes a története. Amikor Pozsonyban dolgozott, volt egy kedves, de igen könnyelmű kollégája. Egy napon azzal fordult Aschnerhez, hogy Pesten várja őt egy állás, de kabát nélkül nem mehet, kérte, hogy adja kölcsön a télikabátját, majd visszaküldi. A kabát ugyan soha nem érkezett meg, de pár hónap múlva a fiú jelentkezett, hogy hálából beviszi Aschnert az újpesti Villamosági Részvénytársasághoz. Milyen az élet? Egy télikabátnak volt köszönhető, hogy elindult Aschner karrierje.

Igen jó képességekkel, jó nyelvérzékkel rendelkezett, szorgalmával gyorsan haladt a ranglétrán, kereskedelmi tisztviselőből egy évtized alatt a cég aligazgatója, néhány év múlva kereskedelmi igazgatója, végül vezérigazgatója lett. Az izzólámpagyártás fejlesztése volt a legfontosabb feladat. A cég 1906-ban vette fel az Egyesült Izzólámpa és Villamosági Rt. nevet, jelezve, hogy a fő profil az izzólámpagyártás. Nem sokkal ezután jegyezték be az Aschner által kitalált Tungstram márkanévvel, amely a céget világszerte ismertté tette.

A vállalatnál kutatólaboratóriumokat hozott létre, olyan kiváló fiatal tudósokkal, mint Bay Zoltán és Simonyi Károly. Ez tette lehetővé, hogy a Tungstram a fényforrás- és rádiócsőgyártás terén a világ élvonalába került. Leányvállalatokat alapított, több mint száz országra kiterjedő nemzetközi hálózatot épített ki. Jelentős exporttevékenységük volt, ami 1939-ben már meg-

haladta a korábbi piacvezető, a holland Philips cég exportját. Nagy tekintélyt vívott ki magának a szakmában. Fontos szerepe volt egy nemzetközi izzólámpakartell megszervezésében. A szervezetnek több alkalommal volt alelnöke, később elnöke.

Nagy figyelmet fordított a szociális kérdésekre, munkáslakásokat, kultúrházat építtetett. Mindent megtett a munkások jóléte érdekében, uszoda, teniszpálya, csónakházak, sportpályák álltak rendelkezésükre.

Aschner távolabb látott az Izzótól, fontosnak tartotta a magas színvonalú egyetemi képzést. A rádiótechnikai tanszék felállítása nem sikerült, de 1936-ban háromszázezer pengős alapítványával elérte, hogy megalakuljon az Atomfizikai Tanszék, amelynek vezetésére Bay Zoltánt kérte fel.

Aschner Lipótnak másik szívügye a sport volt. Az Újpesti Tornaegyletnél titkári feladatokat látott el, 1911-ben pedig megalapította a Tungstram Sportegyesületet. Komoly szerepe volt abban, hogy a Hajós Alfréd tervezte Megyeri úti stadion felépült.

Sikeres pályáját 1944-ben a német megszállás törte derékba. Letartóztatták és Mauthausenbe deportálták. A Tungstram tulajdonosai százezer svájci frankos váltságdíjjal kiszabadították, de csak 1947-ben tért vissza Magyarországra. Ekkor már beteg volt, régi pozícióját nem kapta vissza, de haláláig még kijárt a gyárba. A német megszállás alatt Eichmann fél évig Aschner Apostol utcai villájában lakott, amit a háború után államosítottak. Aschner Lipót haláláról a lapok nem adtak hírt, nem jelent meg nekrológ, az üzemi lap sem tudósított.

Ilyen méltatlan módon távozott egy kivételes ember.

Nádor Éva

ROVATCÍM

Héchál Jehuda, azaz a Kagyló zsinagóga Tel Avivban

Megszokott nyári meleg köszöntött otthonunkra Ros Hásáná első napján. Délelőtt Rámát Gán központi zsinagógájában hallgattuk a varázslatos hangú Jiszráél Rand főkántort, akit tizenkét tagú férfikórus kísért. Délután elhagyva a Jabotinsky utcát, ráfordulva az Arlozorovra, közel az Ibn Gvirol sugárúthoz egy varázslatos épület körvonalai rajzolódtak ki szemünk előtt, mint egy végtelen tengerből kiemelkedő valószínűtlenül nagy kagyló. Ezt az épületet meg kell nézni, villant át gondolatainkban, de először a hagyományos szokás előírásának megfelelően a tengerpartra mentünk, ahol feketéllett a tömeg, hogy eleget tegyen a táslich szertartásának.

Hazafelé kíváncsiságtól sarkallva, megkerestük a Kagyló zsinagógát. A tizenkét törzs jelképét magába foglaló bronz kapu, e különleges portál félig nyitva állt, s a lenyűgözően szép belső térben Minchárára várva egyetlen ember ült. Imakönyve fölé borulva áhitattal imádkozott. A lépések zajára megfordult, és héber szavakkal átítatott ékes görög nyelven fordult felénk. Látni értetlen arckifejezésünket, ivritre váltott. Nevét is megtudtuk a negyvenes éveinek közepén járó görög arcú úrnak. D. Rekanati, egy nagy múltú Szaloniki-i zsidó család sarja, mestersége szerint kutató vegyész. Szóba elegyedtünk. Legnagyobb meglepetésünkre, amikor megtudta, hogy Magyarországról érkezünk, nem Puskás-

ról, hanem Herzl Tivadarról és Szenes Hannáról kezdett el beszélni.

Néhány gondolat erejéig, mintegy skiccszerűen elmondta, hogy e zsinagóga a Szaloniki-i zsidóság emléktemploma. Szalonikiben élt a világ egyik legrégebbi galuti zsidósága. A helyi hagyomány szerint az i.e. 2. században Alexandriából telepedtek le. Két zsinagógát is építettek, Éc ha Cháim, az Élet fája, a másik Éc ha Dáát, a Tudás fája.

Az Újszövetség szerint Pál apostol többször járt e térségben, s prédikált e zsinagógákban, de szavai elutasításra találtak.

A toledói születésű Tudelai Benjamin, a 12. századi híres utazó meglátogatja a helyi közösséget, és pár évszázaddal később, 1743-ban Konstantinápolyban megjelent első nyomtatott héber nyelvű útleírásában, a Mászáot Binjaminban a következőképpen ír:

„Ez egy nagyon nagy város, hozzávetőlegesen ötszáz zsidó alkotja a közösséget. Szellemi vezetőjük Sámuel rabbi. A zsidók jól viselik itt a galuti létet, s nagyobb részüknek kézműves a foglalkozása.”

Érdekes magyar vonatkozása is van a Szaloniki-i zsidóság történetének. Nagy Lajos király, aki Lengyelország uralkodója is volt, politikai és gazdasági feszültségek közepette kiűzte a zsidókat e két országból 1360 körül, akik közül sokan Szalonikiben telepedtek le. E témáról Kohn Sámuel, Büchler Sándor és Venetianer Lajos is ír érintőlegesen történeti könyvében. A Magyar Zsidó Oklevéltár köteteiben is nyomon követhető e történelmi tény a latin nyelvű dokumentumokban.

A spanyol és portugál zsidók kiűzése után nagyszámú szefárd zsidóság telepedett le Szalonikiben 1492-ben. Történetüknek tengernyi tudományos és szépirodalmi feldolgozása van. A rosszemlékű Sabatai Cvi álmessiaszi mozgalma nagy hatással volt a helyi zsidóság életére.

Külön fejezetet érdemelne a 16. századi új időszakot jelentő itáliai Franco dinasztia története, és a helyi hászkálá története.

Szaloniki Tel Aviv-hoz hasonlóan tengerparti város. A zsidók jelentős szerepet játszottak a város gazdasági, kulturális, művészeti, szellemi életében. És persze az iparban. Jelentős helyet foglaltak el a hajó – és a kikötőépítés területén. Nem véletlen, hogy a modernkori Izrael kikötői a Haifai, a Jaffai és a Tel Aviv-i kikötő építői a Szalonikiből származó zsidók voltak.

Hatalmas jesiva-kultúra jelezte a Bét Hámidrások világát, amelyek a gyönyörű zsinagógák vallási életét gazdagították,

A 19. század második és a 20. század első felében új életre kelő cionizmus dinamikus együtt fejlődött a történelmi és politikai viszonyokkal.

Természetesen a 20. században az európai zsidóságot érő tragédia nem kímélte a Szaloniki-i zsidóságot sem. Mintegy 55 000 embert hurcoltak el a különböző koncentrációs táborokba, ahonnan mindössze 5 000 tért vissza. A megme-

KAGYLÓ ZSINAGÓGA KÍVÜLRŐL

nekült maradék Izraelbe és az USA-ba vándorolt. Ma alig 1 000 lelket számol a helyi közösség, melynek zsinagógái, iskolái és szociális intézményei állnak a hívek rendelkezésére.

Egy egy-két évvel ezelőtti hír ismét a nemzetközi kommunikáció fókuszába emelt egy Szalonikiben született, majd az Egyesült Államokban élő és kutató hagyományhű zsidót, kinek neve egyé vált a Pfizer céggel, és a Covid 19 elleni harccal. Munkásságának elismeréseként 1 000 000 dollárral járó Prász Brésit díjban részesítették, amelyet 2014 óta osztanak ki Izraelben. Az összeget Albert Bourla a Szaloniki Zsidó Hitközségnek ajánlotta fel.

HÉCHÁL JEHUDA, MÁS NÉVEN A KAGYLÓ ZSINAGÓGA

A mai Rámát Gán és Tel-Aviv közötti terület, az Arlozorov utca és az Ibn Gvirol sugárút által határolt részen, mint egy fél évszázadon keresztül terült el Sumail arab falu, amelyet a 19. század második felében egyiptomi migránsok és beduin telepesek népesítettek be. Az egyszerű vályogházak sokaságát mezőgazdasági terület vette körül.

A földművelők a Függetlenségi Háború után eladták a földeket, amelyeket izraeli befektetők vásároltak meg. Kis épületek népesítették be újból azt a területet, amely egyre dinamikusabban fejlődött. 1978-ban kezdték el építeni ezen a helyen a Héchál Jehudát, s fektették le az épület alapjait, majd 1980-ban, a – nagyjából üresnek tűnő – terület közepén elkészült a Kagyló Zsinagóga, Tel Aviv mintegy 500 zsinagógája közül az egyik legszebb, legérdekesebb és leginkább egyedi épület.

Az épület tervezője Jichák Toledano volt, aki a kivitelezés második esztendejében elhunyt. Halála után mérnök társa, Áháron Rousseau fejezte be ezt az ikonikus épületet, amely a Mini Izrael makett kiállításának nevezetessége immár. A Mini Izrael a 424 es út mellett Sáron völgyében, a történelmi háttérrel rendelkező Latrun mellett látható.

A zsinagóga frontális részének művészi kivitelezése Jehzekél Kimchi, egykori kibucnyik nevéhez fűződik A beton dombormű műfajával új stílust teremtett Földközi-tenger partján. A hagyományos menora és Dávid csillag motívu-

mok sokasága mélyített relief benyomását keltik, melyeket a zseniálisan megtervezett, a belső térbe szórt fényt ontó világító mélyedések árnyalnak

Az épület oázisnak tűnik, Tel Aviv felhőkarcolóinak rengetegében. Michael Jacobson a Hechál Jehuda és Kefár Su-mail című ismertetőjében, amely a szerző blogjában látott napvilágot, az épület tájolásával kapcsolatban így ír:

A ZSINAGÓGA HOMLOKZATI RÉSZE

„Az építész számára nem volt jelentős, hogy a zsinagóga nem Jeruzsálem felé nézett, ahogy az lenni szokott. A „mizrah-fal” itt délre néz, enyhe dőléssel nyugat felé. Az építési tervet még azelőtt készítették el, hogy a kormányzat a telket a közösségnek átadta volna. A telek határainak és méretének tisztázása után világossá vált, hogy a frigyládát a déli fal mellett kell elhelyezni. A közösség vezetői a rabbikhoz fordultak, bemutatták nekik a terveket, akik jóváhagyták, hogy eltérjenek a szokástól. A templom tulajdonképpen egy betonhéjszerkezet, az egyben kúpos ívek öntéséhez faformákat építettek. A boltozat felső részén a beton vastagsága mindössze 7 cm. Az épület burkolata fehér kerámia mozaikkal készült, mosható anyag, amely könnyen felveszi az építmény íveit. A csempék ragasztása a betonon nem járt sikerrel, néhány év után a bevonat kezdett szétesni. Ennek érdekében az épület homlokzatát felújították. Az épület formájának köszönhetően nem volt szükség ereszcsontrákra a befolyó csapadékvíz elvezetésére, az egyes görbék közötti mélyedések miatt.”

A zsinagóga főbejárata fölött hármastagozódású, hatalmas, szürke színben pompázó – 250 négyzetméter nagyságú – beton panel magasodik. Felületének középső részén, kőbe öntött idézet olvasható, amely Leon **Jehuda** Recanati személynevére asszociál:

לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו

„Nem fog távozni a kormánypálca **Jehudától**, sem a törvénypálca térdei közül..”(Brésit 49.10)

A jobb oldali felületen olvasható az a mondat, amelynek forrása Bileám áldása, s amelyet a zsinagógába léptünkkor mondunk el:

A ZSINAGÓGA HOMLOKZATI RÉSZE

מה טוב אהליך יעקב משכנתך ישראל

„Mily szépek sátraid, Jákob, hajlékaid Izrael...” (Bámidbár 24.5.)

A bal oldali panel textusa:

ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים

„És lakozni fogok Izrael fiai között és Istenük leszek” (Smot 29.45)

A háromszögletű frontális felület a közösség alapítóinak örök értékű üzenetét és generációk hitvallását fogalmazza meg, s önti betonba:

1. Júda törzsének és a törzs név viselőinek feladata: a klasszikus pedagógia hangsúlyozása és a zsidó vallási törvény megtartásának szükségessége.
2. Az otthonná váló, szépséges „lakhely” a zsinagóga értékeinek hangsúlyozása Szaloniki emlékének átörökítése.
3. Az Örökkévaló közösségének tagjai között mindig jelen van Ő, és megszenteli nevét, és nem hagyja el népét.

A mintegy 600 ülőhelyet magába foglaló belső tér középpontjában természetesen a frigyszekrény helyezkedik el, s két oldalon az Izmirben született Prof Joseph Chaaltiel (1931-2016). mozaikművész vitrázsai a szombatira és az ünnepekre hívja fel a figyelmet. Chaaltielnek közel 70 mozaik kompozíciója őrzi művészi nagyságát Izraelben és szerte a világon.

A varázslatos zsinagóga teljesíti ma is hivatását, otthona a Szaloniki-i és a szefárd zsidóság hagyományainak, azaz az Írásbeli és a Szóbeli Tannak, valamint a különleges hangvételű lenyűgöző liturgiának. A közösség történeti forrásaiban Szaloniki városának az **עיר ואם בישראל** Ir váém Bejiszráél, azaz az Izrael városa és édesanyja nevet adták.

A Kagyló zsinagóga a világ egyik legnemesebb közösségének állít emléket. Anyaként őrzi a kétezer éves hagyományt, s az egykori város lüktetését az örök értékű Tóra szeretetével nemesíti.

Schöner Alfréd

A ZSINAGÓGA MOZAIK ABLAKAINAK EGYIKE: SÁBÁT